

ЖИТИ РАЗОМ: ПОЄДНАННЯ РІЗНОМАНІТТЯ І СВОБОДИ В ЄВРОПІ XXI СТОЛІТТЯ

**Доповідь Групи видатних осіб
Ради Європи**

Центр
гуманітарних
досліджень
Львівського
національного
університету

ЛІТОПИС
ЛьВІВ, 2011

УДК 327.39 (477) (438)

ББК 66.4 (4СС)

Ж 74

Жити разом: поєднання різноманіття і свободи в Європі ХХІ століття.
Переклад з англійської. – Львів: Літопис, 2011. – 112 с.

Доповідь Групи видатних осіб Ради Європи “Жити разом...” аналізує виклики сучасній європейській спільноті й пропонує 17 керівних принципів їхнього подолання. Ця доповідь дає кожному змогу глибше зрозуміти принцип різноманітності, що лежить в основі ідеї об’єднаної Європи.

Автори доповіді закликають Україну і Польщу провести широке обговорення цього документа з залученням освітян, науковців, ЗМІ, політиків, неурядових організацій, профспілок, релігійних об’єднань.

Для широкого кола читачів, яким не байдуже наше спільне майбутнє в європейському домі.

Цю публікацію видано в рамках проекту № 45662 “Жити разом у відкритому європейському суспільстві – погляд з України”, який виконує ЛМГО “Інститут політичних технологій” за підтримки Міжнародного фонду “Відродження”.

Серія “Глобальний розвиток”

© 2011 Council of Europe / Litopys on Ukrainian translation,
© 2011 Council of Europe on publication on English and French
*This translation of Living together. Combining diversity and freedom
in 21st century Europe, is published by arrangement with the
Council of Europe and is the sole responsibility of the translator*

© Михайло М. Комарницький, передмова, 2011

© Ганна Лелів, Михайло М. Комарницький,
Галина Сташків, український переклад, 2011

© Анна Ладик, обкладинка, 2011

© Літопис, 2011

ISBN 978-966-8853-10-4

Зміст

<i>Від упорядника</i>	5
Короткий огляд	7
Вступ	11
Частина 1. Загроза	14
<i>А. Які існують ризики і наскільки вони серйозні?</i>	14
1. Зростання нетерпимості	14
2. Зростання підтримки ксенофобських і популістських партій	23
3. Дискримінація	24
4. Існування практично безправного населення	27
5. Паралельні спільноти	30
6. Ісламський екстремізм	31
7. Втрата демократичних свобод	32
8. Можливе зіткнення “свободи віровизнання” і свободи самовираження	34
<i>Б. Що приховують ці ризики?</i>	36
1. Незахищеність	36
2. Імміграція	37
3. Спотворений образ меншин у засобах масової інформації та згубні стереотипи	41
4. Криза лідерства	43

Частина 2. Відповідь	45
<i>А. Керівні принципи</i>	45
<i>Б. Основні актори, які можуть змінити громадську думку</i>	50
1. Освітяни	50
2. Засоби масової інформації	53
3. Роботодавці та профспілки	56
4. Громадянське суспільство	57
5. Церкви та релігійні групи	62
6. Відомі особи та “взірці для наслідування”	63
7. Малі й великі міста	67
8. Країни-члени	74
9. Європейські та міжнародні інституції	75
<i>В. Вказівки для дій</i>	79
I. Стратегічні рекомендації	79
II. Конкретні рекомендації	82
Додаток 1: Мандат Групи	95
Додаток 2: Засідання Групи й опитані люди	97
Додаток 3: Зведена бібліографія	100
Додаток 4: Члени Групи	109

Від упорядника

Початок третього тисячоліття для європейського континенту не віщував якихось особливих несподіванок і невтішних прогнозів, однак на межі минулого і нинішнього десятиліть Європа таки змушена була змінювати свій політичний порядок денний через низку конкретних проблем, зумовлених серйозними соціально-економічними причинами. Зокрема, однією з назрілих проблем у багатьох країнах Європи стало динамічне зростання різних форм політичного екстремізму, який розбудив у багатьох європейців почуття тривоги та непевності. Літо 2011 року надовго залишить у пам'яті багатьох європейців жахливі картини вибухів у центрі Осло і молодіжних бунтів із погромами у Лондоні та інших великих містах Великої Британії. Після цих подій практично всю Європу охопили дискусії про кризу європейської моделі політики багатокультурності та про можливість нових викликів, які породжують процеси глобальної міграції.

Минулого року за ініціативою Генерального секретаря Ради Європи Турбйорна Ягланда було створено “Групу видатних осіб”, яка підготувала доповідь “Жити разом: поєднання різноманіття і свободи в Європі XXI століття”. До складу цієї групи ввійшло дев'ять відомих політичних діячів та науковців, які запропонували свій цінний досвід і знання на шляху до створення пан-європейського проекту “Жити разом у Європі XXI століття”. Їхній мандат полягав у напрацюванні конкретних конструктивних пропозицій, щоб допомогти громадам, які населяють європейський континент, зростати та жити разом на основі дотримання прав людини, принципів демократії та верховенства права.

Доповідь було представлено на міністерській сесії Ради Європи у Стамбулі 11 травня 2011 року, під час якої відбулася церемонія передачі Туреччиною Україні головування в Комітеті міністрів Ради Європи, яке триватиме до листопада 2011 року. На основі доповіді 22 червня 2011 року було прийнято рекомендацію 1975 (2011) Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ).

Результати доповіді важливі й актуальні не лише для тих європейських країн, які сьогодні стали притулком для великої кількості

іммігрантів, а й для тих, які в майбутньому можуть зіткнутися з таким викликом. У доповіді зазначено, що основним принципом спільного життя є взаємоповага і розуміння, міжкультурний діалог і освіта. На думку експертів, це ключові аспекти для подолання нетерпимості та ефективні інструменти для укладення стійкого миру. Експерти дійшли висновку, що з метою сприяння культурі співжиття разом в різноманітній, але інтегрованій громаді потрібно розвивати всі форми міжкультурного діалогу, що може відкрити шляхи для максимального контакту й обміну між людьми різних культур та ідентичностей.

Автори доповіді наголошують, що люди, які обрали для життя нову країну, не повинні відмовлятися від своєї віри, культури та ідентичності. Тим не менше, вони повинні підкорятися законам, вивчити мову, яку використовує більшість їхніх нових сусідів, і прагнути стати корисними для суспільства, членами якого вони стали. Всі громадяни в демократичній державі повинні мати право голосу при ухваленні різноманітних законів, але жодна релігія чи культура не може бути засобом виправдання при порушенні цих законів.

Сімнадцять “керівних принципів”, які представлені в доповіді, є свого роду посібником для глибшого розуміння принципу різноманітності, що лежить в основі моделі гармонійного суспільного розвитку сучасної Європи. На думку авторів доповіді, крім політиків, неурядових організацій, профспілок, молодіжних організацій, науковців та освітян, ЗМІ та місцевої влади, до дискусії повинні бути залучені також представники різних релігійних конфесій. Зокрема у своїй рекомендації ПАРЕ закликала Комітет міністрів Ради Європи при реалізації рекомендацій Групи видатних осіб “звертатися до представників релігій по сприяння, де це можливо, у проведенні дебатів про спільні цінності, спільну спадщину, захист релігійної свободи, про повагу до прав людини та демократичного громадянства, боротьби з тероризмом, ксенофобією і нетерпимістю”.

У Доповіді є заклик до України та Польщі провести якнайширше обговорення цього надзвичайного важливого документа. Упорядники та видавці українського перекладу Доповіді сподіваються, що це видання сприятиме всебічній дискусії в Україні про спільні проблеми нашого європейського дому.

Михайло М. Комарницький
24 серпня 2011 року

Короткий огляд

Улітку 2010 року Генеральний секретар Ради Європи Турбйорн Ягланд закликав незалежну “Групу Видатних Осіб” (далі – Групу) підготувати доповідь про виклики, пов’язані з ростом нетерпимості та дискримінації в Європі. У своїй доповіді Група оцінила ризики, визначила їх джерела та запропонувала нову філософію – як “жити разом” у відкритому європейському суспільстві.

Очолив Групу колишній Міністр закордонних справ Німеччини Йошка Фішер. Група налічує дев’ятеро членів – чотири жінки та п’ять чоловіків – із різних країн-членів Ради Європи. Окрім Фішера, сюди входять Емма Боніно (Італія), Тімоті Гартон Еш (Великобританія), Мартен Ірш (Франція), Данута Гюбнер (Польща), Айше Кадіоглу (Туреччина), Соня Ліхт (Сербія), Владімір Лукін (Російська Федерація) і Хав’єр Солана (Іспанія). Доповідач – Едвард Мортімер (Великобританія).

У своїх висновках та рекомендаціях Група спиралася на основні засади Європейської конвенції з прав людини, зосереджуючи увагу на особистій свободі й рівності перед законом. У доповіді зазначається, що сьогодні в Європі поширеними є дискримінація і нетерпимість, особливо щодо ромів та іммігрантів, а також вихідців із мігрантського середовища, до яких часто ставляться як до іноземців навіть у країнах, де вони народились і отримали громадянство.

Незалежна Група наголошує, що ідентичність – це добровільна справа кожної людини, і нікого не слід змушувати обрати або прийняти одну основну ідентичність, відкинувши всі решта. Вона стверджує: європейці мають усвідомити, що суспільство є багатокультурним, тому можна бути “європейцем через дефіс” (hyphenated European) – скажімо, турецьким німцем, північноафриканською француженкою або азійським британцем, адже можна бути афро-

чи італо-американцем. Але це спрацює лише за умови, що всіх осіб, які тривалий час проживають у країні, визнають громадянами, і вони будуть рівними з погляду закону, влади та решти громадян незалежно від віросповідання, культури або етнічної належності. Як усі інші громадяни демократичної країни, вони мусять брати участь у законотворенні, проте ні релігія, ні культура не можуть бути виправданням у разі порушення закону.

Доповідь складається з двох частин: “Загроза” і “Відповідь”.

У першій частині Група визначає вісім конкретних ризиків для цінностей Ради Європи: зростання нетерпимості; зростання підтримки ксенофобських і популістських партій; дискримінація; існування практично безправного населення; паралельні суспільства; ісламський екстремізм; втрата демократичних свобод; можливе зіткнення “свободи віросповідання” і свободи вираження поглядів. Група вважає, що ці ризики приховують незахищеність (зумовлену економічними труднощами Європи та відчуттям відносного занепаду); явище масової імміграції (з огляду на безпосередніх учасників і спостерігачів); спотворений образ меншин і згубні стереотипи у засобах масової інформації та громадській думці; а також відсутність належної кількості лідерів, чие чітке бачення майбутнього Європи вселило б упевненість.

У другій частині доповіді міститься 17 керівних принципів, відповідно до яких Європа може відреагувати на ці загрози. У доповіді насамперед зазначено, що “потрібна щонайменше згода на обов’язкове виконання закону, а також спільне розуміння поняття закону та шляхів його зміни”. Далі Група визначає основних суб’єктів, які можуть змінити громадську думку, – це освітяни, засоби масової інформації, роботодавці та профспілки, громадянське суспільство, церкви та релігійні групи, відомі особи та “взірці для наслідування”, малі та великі міста, країни-члени, а також європейські та міжнародні інституції. У доповіді коротко охарактеризовано окремі групи та осіб, чия праця, на думку Групи, є “взірцевою і гідною схвалення”. Наприкінці доповіді подано 59 “вказівок для дій”, перші 17 з яких належать до категорії “стратегічні рекомендації”, а решта – це “конкретні рекомендації”, які стосуються переважно Європейського Союзу, Ради Європи та її країн-членів.

Принципи

17 керівних принципів на початку другої частини є своєрідним посібником із взаєморозуміння між людьми у мультикультурних громадах країн Європи, який усі творці політики, лідери громадської думки й активісти громадянського суспільства могли б вивчити напам'ять або завжди тримати при собі. Група акцентує увагу на правах і обов'язках громадян (особливо новоприбулих і меншин) у демократичних країнах, на гендерній рівності, а також на тому, щоб “іммігрантів не змушували зрікатися своєї віри, культури або ідентичності”, – якщо, звісно, ті є законослухняними громадянами. Група виправдовує і підтримує особливі заходи, які гарантуватимуть дійсно рівні можливості для малозабезпечених або маргіналізованих верств населення. Крім того, слід ужити заходів, аби члени різних релігійних, культурних і етнічних груп краще пізнали одне одного і спільно працювали у громадських об'єднаннях. Група підтримує право на свободу вираження поглядів, водночас зауважуючи, що “публічні заяви, які створюють або підсилюють упередження громадської думки проти членів будь-якої групи, зокрема членів меншин, іммігрантів або вихідців із мігрантського середовища, мусять бути спростовані”.

Вказівки

Стратегічні рекомендації доповіді цілком відповідають цим принципам. Державам наполегливо радять “поширити повні права та обов'язки громадянства, зокрема право голосувати, на щонайбільшу кількість постійних жителів”, а на перехідному етапі дати всім іноземним громадянам право голосувати на місцевих виборах. Також їх спонукають виправити “недостовірну інформацію і стереотипи про міграцію” і надати громадянам “більш реалістичну картину щодо ситуації мігрантів, а також поточної та майбутньої потреби Європи у галузі міграції”. Європейські держави, безперечно, мають право і зобов'язані контролювати імміграцію, проте вони повинні “справедливо і гуманно ставитися до тих, хто просить притулку, і

мігрантів, які прибувають до Європи”, демонструючи солідарність і спільну відповідальність. Раді Європи та Європейському Союзу рекомендують спільно виробити “всебічну, послідовну і прозору імміграційну політику” для всієї Європи, надати допомогу “своїм сусідам на Близькому Сході та в Північній Африці, які так відважно виявляють свою прихильність до загальнолюдських цінностей свободи і демократії”, зокрема надавши їм можливість участі (як країнам “з відповідним статусом”) у європейських інституціях і зібраннях.

У конкретних рекомендаціях Група радить Генеральному секретарю Ради Європи призначити уповноваженого представника, який ознайомить політичних лідерів із доповіддю, а також стежитиме за її виконанням. До того ж Група радить Польщі та Україні – як головуючим відповідно в ЄС і Комітеті Міністрів Ради Європи – провести восени цього року спільний саміт, щоб “обговорити проблеми, і виробити спільну стратегію дій у мультикультурних громадах країн Європи”.

Вступ

У все ще новому ХХІ столітті європейці мають багато підстав бути задоволеними. Сьогодні їхньому життю ніщо не загрожує: вони багатші, здоровіші, вільніші. Теперішнє покоління європейців живе довше, аніж їхні предки і, на жаль, деякі сучасники в різних куточках світу. Вони відмовилися від численних негуманних звичаїв минулого – як-от смертної кари – і взяли спільну відповідальність за добробут один одного у найскрутніший час. Їхні права і свободи закріплені у Європейській конвенції з прав людини і схвалені рішеннями Європейського суду з прав людини не тільки у 27 країнах-членах Європейського Союзу (ЄС), а й у всіх 47 країнах-членах Ради Європи, незважаючи на те, що ці права досі часто порушують або нехтують ними.

Однак сьогодні Європа стурбована. Європейці не впевнені, що їхнє процвітання зможе співіснувати зі становленням нових держав, економіка яких видається більш динамічною і конкурентноздатною. Вони бояться, що через довшу тривалість життя і зниження рівня народжуваності залишиться надто мало людей працездатного віку, які зможуть забезпечити утримання й опіку дедалі більшої кількості пенсіонерів. З іншого боку, вони бояться прибуття великої кількості людей з інших континентів – людей, які переселяються в пошуках кращого життя, як це в минулому робили самі європейці; людей, чия тяжка праця та заповзятливість могли б Європі зарадити. Чому європейці не особливо радіють із цього приводу? Вони бояться, що новоприбулих буде занадто багато, що це спровокує ще більше безробіття в Європі; до того ж неохоче приймають у своє життя тих, кого – справедливо чи ні – вважають відмінними від себе.

До слова, держави уповноважені та зобов'язані контролювати міграцію. Проте вони також повинні нагадувати своїм громадянам,

чому імміграція є такою потрібною і бажаною; а також, відповідно до європейських людських цінностей, вони мусять поважати основні права, які належать кожній людській істоті незалежно від того, якої вона національності і чи має її взагалі. Без сумніву, всезагальні права є вкрай потрібними саме для осіб без громадянства, які не мають підтримки від батьківщини.

Темою цієї доповіді є страх багатокультурності. Але пригадаймо, що саме завдяки своїй багатокультурності Європа досягла небачених вершин, а з іншого боку, неправильне розуміння багатокультурності спричинило найбільші трагедії.

І багатокультурність – це доля Європи, бо:

По-перше, більшість осіб, які прибули до Європи за останні десятиліття, та їх нащадки залишаться тут. Багато з них дотримуються культурних традицій свого народу. Що в цьому поганого? Якщо люди, які переселилися в іншу країну, є законослухняними, то не змушуймо їх зрідкитися своєї віри, культури чи ідентичності. Більшість із тих, що приїхали до Європи за останнє десятиліття, та їхні нащадки нікуди звідси не виїдуть. Така багатокультурність, безумовно, сприятиме розвитку творчого потенціалу, якого Європа сьогодні потребує як ніколи. Водночас зрозуміло, що жити разом у Європі означає спрямувати погляд за її межі. Події в різних куточках світу, звідки прибувають ці нові європейці (а особливо у країнах – сусідах Європи), можуть вплинути на всіх нас – як позитивно, так і негативно. Ми не можемо вирішувати долю своїх сусідів, але мусимо бути готові допомогти їм і якнайбільше навчитися від них.

По-друге, вже сам факт, що населення Європи старіє, пояснює потребу в іммігрантах. Якщо не буде іммігрантів, то, за підрахунками Європейської Комісії, кількість робочої сили в ЄС зменшиться майже на 100 млн. людей упродовж наступних 50 років, незважаючи на зростання загальної кількості населення. Це шлях до занепаду.

Отож, багатокультурність нікуди не зникне. Вона й далі формуватиме майбутнє Європи у мінливому світі. Тому для європейців життєво важливо відреагувати на цей виклик більш дієво та одноставно і, відверто кажучи, набагато краще, ніж зараз. Цього разу вони не можуть дозволити собі прорахуватися. На жаль, сьогодні вже є ознаки великого ризику, що саме так і трапиться.

У першій частині доповіді описано деякі з цих ознак і коротко висвітлено їх можливі причини. У другій частині наведено кілька провідних принципів для поліпшення ситуації, визначено основних суб'єктів змін, а наприкінці подано список стратегічних і конкретних рекомендацій для цих суб'єктів.

Під час того, як готували доповідь, розгорілася дискусія, до якої долучилося чимало європейських керівників. Політичні лідери Німеччини, Великобританії та Франції фактично слово в слово сказали, що “багатокультурність” не виправдала себе.¹

Звичайно, ми добре обізнані з цією дискусією, проте дійшли висновку, що термін “багатокультурність” має стільки трактувань і означає стільки різних речей для різних людей і у різних країнах – це ідеологія? набір принципів? суспільна реальність? – що він радше спантеличує, аніж роз'яснює. Тому ми вирішили уникати цього терміна, а натомість зосередитись на визначенні принципів і підходів, які допоможуть європейським країнам поєднати розмаїття і свободу.

Готуючи доповідь, Група провела слухання у п'яти європейських містах у присутності численних свідків і скористалася низкою документів Ради Європи та інших міжнародних і національних організацій. (Списки свідків і документів подано у додатках наприкінці.) Ми висловлюємо особливу подяку нашому доповідачеві, Едварду Мортімеру, за ентузіазм, оперативність і майстерність, з якими він об'єднав наші дискусії у послідовний виклад аргументів. Ми вдячні за його підтримку, без якої не виконали б поставлене перед нами завдання, але за кожне сказане слово ми несемо персональну відповідальність.

Йошка Фішер (керівник)

Емма Боніно

Тімоті Гартон Еш

Мартен Грш

Айше Кадіоглу

Данута Гюбнер

Соня Ліхт

Владімір Лукін

Хав'єр Солана

Квітень 2011 року

¹ Ангела Меркель, виступ перед членами Молодіжного союзу (Junge Union) в Потсдамі 16 жовтня 2010 року; Девід Кемерон, виступ на Мюнхенській конференції з питань безпеки 5 лютого 2011 року; Ніколя Саркозі, інтерв'ю для програми Paroles de Français (телеканал TF1, 11 лютого 2011 року).

Частина 1

Загроза

Наше завдання – оцінити, “наскільки серйозними є ризики, пов’язані зі зростанням нетерпимості, для цінностей Ради Європи”, а згодом визначити їх джерела. У першій частині доповіді ми спершу перелічимо ризики, а далі коротко проаналізуємо їх причини.

А. Які існують ризики і наскільки вони серйозні?²

Цінностями Ради Європи, згідно зі Статутом цієї організації та Європейською конвенцією з прав людини, є мир, демократія, права людини і верховенство права. Ми дійшли висновку, що зростання нетерпимості та інші пов’язані з ним явища, перелічені нижче, становлять реальну загрозу цим цінностям.

1. Зростання нетерпимості

Саме це явище турбує нас найбільше. Воно виявляється у ворожому та дискримінаційному ставленні до членів різноманітних груп у сучасній Європі. Ми не перелічуватимемо всі ці групи. Наприклад, до лесбійок, геїв, бісексуалів і транссексуалів (ЛГБТ) ставляться упереджено та вороже, ці групи зазнають масової дискримінації. Деякі країни-члени Ради Європи порушують їхні права на свободу

² У цьому розділі наведено низку прикладів із різних частин Європи. Проте ми вирішили не вказувати імен і не виокремлювати країн-членів. До того ж подано посилання на багато інших органів, які це роблять, у тому числі на органи Ради Європи та інших інституцій. Наша мета – описати і проаналізувати тенденції, які простежуються у багатьох країнах і на яких слід зосередити увагу всіх країн-членів.

зібрань і свободу вираження поглядів.³ Ми добре усвідомлюємо, що національні та релігійні меншини також є жертвами різноманітних форм дискримінації у всій Європі, проте звертаємо особливу увагу на поширення нетерпимості та ворожості до таких меншин.

а. Роми

Роми, а також сінті (близькоспоріднена група, яка прибула в Європу з Індії на початку середньовіччя), є найбільшою меншиною Європи, яка налічує близько 10–12 мільйонів людей на всьому континенті. Роми та сінті століттями проживали в майже всіх країнах-членах Ради Європи. У деяких державах вони становлять близько 10% населення. На відміну від інших меншин, вони не є “новоприбулими” і не мають території компактного проживання, де б могли прагнути до самовизначення. Більшість із них є громадянами європейських країн.⁴ Роми не мають ані власної релігії, ані “країни походження”, яка б могла їх підтримати або зробити заяву від їхнього імені. Вони відрізняються від решти населення не тільки зовнішністю, а й культурою і традиціями (хоча більшість не є прихильниками мандрівного способу життя), та найбільше – соціальним відчуженням. У кожній країні вони перебувають на нижніх щаблях суспільної драбини за рівнем середнього доходу, освітою і працевлаштуванням. Жодна група не зазнає такої сильної дискримінації та упередження, і жодна європейська країна не ставиться до ромів прихильно. Їхнє становище – це постійний докір цілому континенту та постійне ігнорування європейських цінностей з боку самих європейців.

Здебільшого роми стають жертвами нетерпимості, дискримінації та неприйняття через глибоко вкорінені упередження проти них, які чиновники та інші обрані посадові особи часто повторюють або підтримують, зокрема публічно заявляючи, що роми “генетично схильні до злочинів”. Більшість населення дуже негативно

³ Доповідь “Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності”, Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЕ), березень 2010 року. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12185.htm>

⁴ Примітка: у цій доповіді фраза “європейські країни” позначає 47 країн-членів Ради Європи, якщо не зазначено інше.

налаштована щодо них. Комісар Ради Європи з прав людини Томас Гаммарберг вважає, що “масова антициганська політика є головним чинником соціальної злиденності ромів”.⁵

У деяких країнах-членах (особливо в державах з колишньою плановою економікою) рівень безробіття серед ромів сягнув близько 80% і навіть 90% серед жінок. Якщо роботодавці хочуть скоротити штат працівників, то зазвичай ромів звільняють першими. У багатьох державах роми не мають вільного доступу до освіти, житла і медичних послуг, що свідчить про їх дискримінацію. Роми часто живуть у небезпечних умовах, у помешканнях, де нема питної води, електрики чи каналізації, і в районах з недостатнім забезпеченням медичних послуг. Ромські групи інтересів стверджують, що місцева влада використовує різноманітні способи, щоб не дозволити ромам проживати у кращих районах. Доступ до освіти – це ще одна серйозна проблема у деяких країнах-членах. Дітей-ромів часто відраховують зі шкіл, через що вони ризикують стати жертвами торгівлі людьми. Буває, що мери міст забороняють дітям вчитись у школі, якщо їхні батьки проживають у нелегальних таборах. Якщо йдеться про навчання, дітей-ромів можуть відокремити від решти населення і, наприклад, перевести в непропорційних кількостях у спеціальні школи для дітей-інвалідів з вадами розумового розвитку.

Відповідно, участь ромів у громадському і політичному житті Європи обмежена. Інколи їх позбавляють права брати участь у голосуванні через відсутність свідоцтва про народження, посвідчення особи або зареєстрованого місця проживання. Вони недостатньо представлені у виборних органах, а також у професійних категоріях з високим статусом, як-от серед юристів, лікарів і співробітників поліції. Деякі країни-члени також нещодавно зафіксували різке зростання насильства стосовно ромів.

Після розширення Європейського Союзу у 2004 і 2007 роках багато ромів мігрували у пошуках роботи або кращих умов життя зі Східної до Західної Європи, де відчули все, крім гостинності. Незважаючи на громадянство ЄС, їм погрожували депортацією до країни походження, а у деяких випадках справді депортували.

⁵ Комісар Ради Європи з прав людини. Звіт за четвертий квартал 2010 року, лютий 2011 року.

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1738857>

б. “Іммігранти” і ті, хто просить притулку

Термін “іммігранти” ми взяли в лапки, оскільки це слово найчастіше вживають люди, що вороже налаштовані до цієї групи, хоча особи, яких вони мають на увазі, часто не є іммігрантами згідно з юридичним чи технічним визначенням цього терміну. Власне, якщо іноземці, які приїхали жити і працювати в країну, зовні не відрізняються від більшості мешканців, розмовляють тією ж мовою, мають загалом подібний побут і заробляють на життя, до них виникає незначне або взагалі не виникає жодного упередження. Проте якщо зовні або за способом життя ці люди явно відрізняються від більшості, то їх часто називають “іммігрантами”, навіть якщо вони чи їхні батьки і діди народилися і прожили все життя в цій країні. Таких людей вважають частиною групи, яка швидко збільшується і може загрожувати корінному населенню і його способу життя. До цієї групи також зараховують біженців, – яких засоби масової інформації повсюдно трактують як “нижчий сорт” і “дармоїдів”, – а часом і людей, які справді переховуються від переслідування на батьківщині.

Поширені думки щодо мігрантів

Опитування, зустрічі та польові дослідження у кількох європейських країнах, проведені для видання Ради Європи “*Мігранти та їхні нащадки: Посібник для забезпечення загального добробуту у плюралістичних суспільствах*”,⁶ визначили такі поширені думки щодо переселенців:

І. “*Іммігранти спричиняють ріст злочинності*”. Засоби масової інформації, чиновники й окремі “експерти з питань безпеки” часто повторюють цю фразу, а більшість населення її беззаперечно приймає, коли каже: “мігранти, особливо нелегали, є злочинцями”; “мігранти менш законслухняні, ніж корінні жителі”; “мігранти причетні до більшості злочинів, які відбуваються”; “вони приїжджають у нашу країну, щоби скоювати злочини” і “тепер, коли вони тут, наші міста і вулиці стали менш безпечні”.

⁶ Migrants and their descendants – Guide to policies for the well-being of all in pluralist societies, Council of Europe Publishing, December 2010.

II. *“Іммігранти привозять хвороби в країну”*, або “мігранти винні в тому, що хвороби, про які в Європі вже не згадують десятки років, знову повернулися”. Прибічники цих тверджень переконані, що нелегальні мігранти або мігранти без документів та їхні діти мають слабше здоров’я, ніж решта населення, і що деякі інфекційні та заразні хвороби є більш поширеними у спільнотах мігрантів, ніж серед корінних мешканців.

III. *“Працівники-іммігранти забирають наші робочі місця”*. Ця думка надзвичайно поширена у європейських країнах, особливо серед робітників у тих галузях, де працює багато іммігрантів. Це стосується не тільки іммігрантів у вузькому значенні, а й їхніх дітей, так званого другого покоління, яких ще не вважають “частиною нації” через зовнішність, культуру або сімейні зв’язки.

IV. *“Працівники-іммігранти збивають наші зарплати”*. Багато людей, які не надають великого значення прямій конкуренції за робочі місця між мігрантами та корінними мешканцями, все ж погоджуються з думкою, що іммігранти знижують рівень зарплат самою своєю присутністю. Ця думка особливо поширена на місцях праці і навіть у профспілках, принаймні серед простих працівників.

V. *“Іммігранти зловживають допомогою держави-благодійниці”*. Мігрантів та членів їх сімей звинувачують у зловживанні державною допомогою. По-перше, заявляють, що вони надміру і недбало користуються громадськими послугами та допомогою, до яких нібито мають ширший, вільніший і менш контрольований доступ, аніж інші громадяни. По-друге, мігранти нібито володіють доступом до засобів і послуг, на які не мають законного права, а отже, займаються відвертим шахрайством та шкодять корінному населенню. По-третє, перебуваючи у країні тимчасово, вони намагаються отримати набагато більшу вигоду від економіки європейської держави, ніж вкладають у неї.

VI. *“Іммігранти поводяться так, ніби це їхня країна”*. Так думають люди старшого віку, яким здається, що новоприбулі не поважають їх, що їхній побут руйнується і що культура і спосіб життя “іммігрантів” викликають більше захоплення, аніж їхні власні.

VII. *“Іммігранти створюють паралельні спільноти”*. Мігрантів часто описують як соціальну або політичну групу, яка є чужою для членів суспільства-господаря. Увагу переважно звертають на ситу-

ації, коли мігранти поводяться як закрита й автономна спільнота, і набагато рідше – на випадки, коли вони відкриті і прагнуть налагодити дружні стосунки з членами інших груп. Типові претензії: “вони замкнуті”, “вони не хочуть інтегруватися”, “вони не знають нашої мови” і “вони хочуть лише прав без обов’язків”.

VIII. *“Діти іммігрантів знижують стандарти в наших школах”*. Кажуть, що діти іммігрантів “погано вчаться, бо їхні батьки є замало освіченими, щоб добре їх виховати”. До того ж їх часто звинувачують у власних труднощах: “вони не знають мови країни, в якій проживають”; “вони йдуть до школи серед навчального року”; і “вони не знають, до якої культури насправді належать”.

IX. *“Жінки-іммігранти живуть як меншина”*. Іммігрантів з неєвропейських країн часто вважають “відсталими”, тобто нецивілізованими, бо серед них нема гендерної рівності. Сьогодні така думка існує переважно про мусульман і арабів.

Деякі з наведених тверджень є слушними в конкретних ситуаціях. Ми їх розглянемо, коли дійдемо до джерел ризиків. Але загалом ця тема є предметом постійних обговорень у приватних та публічних розмовах по всій Європі. Вони свідчать про глибоку і поширену ворожість до надзвичайно великої категорії людей, які змушені страждати від цього і морально, і матеріально.

в. Мусульмани

Опитування, яке провів американський інститут дослідження громадської думки Pew Research Center у рамках проекту “Pew Global Attitudes Project”, свідчить про зростання негативного ставлення до мусульман у Європі.⁷ В окремих європейських країнах частка респондентів, які “радіше негативної” або “дуже негативної” думки про мусульман, значно зросла з 2004–2005 до 2010 року, а в деяких випадках залишилась на високому рівні, часом сягаючи 50%.

Інші дослідження в Європі підтверджують панівне негативне ставлення до мусульманських меншин. Багато європейців розглядають іслам як ключову загрозу для Європи, оскільки мусульман-

⁷ Упередження щодо євреїв і мусульман у Європі зростає. Звіт американського інституту дослідження громадської думки Pew Research Center у рамках проекту “Pew Global Attitudes Project”, вересень 2008 року.

ська меншина зростає, а іслам вважається несумісним із “сучасним європейським життям”.

Звіт Агенства Європейського Союзу з фундаментальних прав за 2009 рік вказує на те, що стійкі антимусульманські настрої в Європі стосуються не тільки свободи висловлення думки. Один із трьох респондентів-мусульман, які брали участь в опитуванні для звіту, заявляє про дискримінацію, а 11% зазначили, що вони стали жертвами злочинів проти особи на расовому ґрунті (напад, погроза або залякування) щонайменше один раз за останні 12 місяців. Найвищий рівень дискримінації виявили у сфері зайнятості та послугах приватного сектору.⁸ Інші дослідження також засвідчили зростання випадків образ і дискримінації проти мусульман, а також проведення мітингів і громадських зібрань з антимусульманськими гаслами.

Багато спостерігачів і організацій, зокрема Парламентська асамблея Ради Європи⁹, заявляють, що ворожість до мусульман різко зростає у всій Європі. Вони часто позначають це явище терміном “ісламофобія”. Цей термін у звіті не використовується, оскільки можна припустити, що він натякає на те, що іслам мусить бути захищеним від критики або що ті, хто критикує іслам, обов’язково керуються расовим або релігійним упередженням. Ми не поділяємо цієї думки, оскільки віримо, що у вільному і плюралістичному суспільстві люди мають право на власну думку і свободу віровизнання і можуть вільно висловлюватися про іслам чи про будь-яку іншу релігію. З іншого боку, спотворені чи неточні тлумачення релігійних доктрин і звичаїв або заяви, що вірування і практики, властиві окремим групам чи особам, характеризують релігію загалом, підтримують і поширюють упередження. Історично склалося так, що твердження про юдейські переконання та звичаї стали основним

⁸ Програма досліджень становища меншин і дискримінації в Європейському Союзі (European Union Minorities and Discrimination Survey, EU-MIDIS) – “Дані, які наведені в тематичній доповіді 2: Мусульмани”, Агентство Європейського Союзу з фундаментальних прав, 2009.

http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_MUSLIMS_EN.pdf

⁹ Звіт “Іслам, ісламизм та ісламофобія в Європі”, Парламентська асамблея Ради Європи, травень 2010 року.

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12266.htm>

засобом поширення антисемітизму; і багато популярних висловів про іслам можна віднести до цієї самої категорії.

Крайні праві партії (див. нижче) успішно використали страх перед тероризмом (особливо після терористичних нападів 11 вересня 2001 року у Сполучених Штатах, 15 і 20 листопада 2003 року у Стамбулі, 11 березня 2004 року в Мадриді, 7 лютого 2005 року в Лондоні й низки аналогічних подій у Російській Федерації), а також демографічні зміни (ріст чисельності мусульман у багатьох європейських країнах, переважно через імміграцію). Навіть серед багатьох центристських партій паплюження ісламу стало поширеним, а то й звичним. Активна імміграція мусульман до Європи за останні десятиліття сформувала мусульманські спільноти і збіглася в часі з піднесенням політичного ісламу. З цієї причини багато європейців переконані, що іслам по суті є радикальним, войовничим і несумісним з європейськими цінностями, а тому мусульмани-іммігранти та їхні нащадки не можуть інтегруватися у європейські країни так, як попередні хвилі мігрантів.

У жовтні 2010 року Комісар Ради Європи з прав людини заявив, що ці упередження, “разом із расистським ставленням, спрямовані передусім проти вихідців із Туреччини, арабських країн і Південної Азії. Мусульман дискримінують на ринку праці та в системі освіти у низці європейських країн. Згідно з дослідженнями, ці особи особливо часто стають суб’єктами повторних поліцейських перевірок та нав’язливих обшуків. Це серйозна проблема в галузі прав людини”.¹⁰

г. Євреї

Антисемітизм століттями був справжньою чумою для світу. У Європі це глибоко вкорінена культурна особливість, яка у XIX столітті знайшла конкретний політичний вияв в етнічному націоналізмі, а також у расистських теоріях розвитку людини. Ця риса сягла апогею в ідеології націонал-соціалізму, породивши Голокост, жертвами якого стали шість мільйонів євреїв. Менш відчутні, не

¹⁰ Комісар Ради Європи з прав людини, Коментар з приводу прав людини, 28 жовтня 2010 року.

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1695977>

спрямовані на геноцид, однак злочинні форми антисемітизму звичечили життя багатьох людей, ліквідували релігійні спільноти, спричинили суспільний і політичний розкол, ускладнивши взаємини між державами та роботу міжнародних організацій.

У Європі до євреїв ставляться не так негативно, як в інших частинах світу, проте ситуація почала змінюватися, – зазначено в соціологічному опитуванні в рамках проекту “Pew Global Attitudes Project”.

2009 року антисемітська організація “Ліга проти наклепу” (Anti-Defamation League) провела опитування в кількох європейських країнах. Результати опитування засвідчили, що сьогодні деякі фінансисти намагаються звинуватити євреїв у глобальній економічній кризі. До слова, третина респондентів з банківської сфери звинуватила євреїв в економічній кризі. Стільки ж опитаних вважають, що євреї мають “забагато впливу” в бізнесі та фінансах і не є відданими своїй країні.¹¹

У Західній Європі традиційно крайні праві групи несуть відповідальність за напади на євреїв та зазіхання на їхнє майно, але останнім часом почастишали напади незадоволених молодих мусульман.

У Східній Європі скінхеди та члени радикального політичного крила відповідальні за більшість зафіксованих антисемітських інцидентів.

г. Християни

У багатьох європейських країнах, де християнство було панівною релігією впродовж минулого тисячоліття, більшість населення – це християни або вихідці з християнських родин, і загальна громадська думка про християн є позитивною. Проте у кількох переважно мусульманських країнах Європи християни досі зазнають дискримінації або стають жертвами ворожнечі та зрідка насильства на релігійному, а також етнічному ґрунті (фізичне насильство, напади на церкви, обмеження свободи зібрань і свободи самовираження).

У березні 2009 року посол Янез Ленарчич, директор Бюро демократичних інституцій і прав людини Організації з безпеки і

¹¹ Див.: http://www.adl.org/PresRele/ASInt_13/5465_13.htm

співробітництва в Європі (БДПЛ-ОБСЄ), заявив, що “нетерпимість і дискримінація щодо християн має різні вияви у країнах-членах ОБСЄ. Якщо відмова у правах може бути серйозною проблемою там, де християни є меншістю, то ізоляція і маргіналізація християн відбувається і там, де вони належать до більшості”.¹²

Усі описані нижче явища – це частково наслідки нетерпимості та упередження, проте вони ще більше загострюють ситуацію й утворюють взаємопов’язані “зачаровані кола”.

2. Зростання підтримки ксенофобських і популістських партій

У попередньому розділі ми коротко охарактеризували окремі групи населення та їх стереотипи. У цьому розділі ми докладно розглянемо політичні партії з різних куточків Європи, які нещодавно з’явилися на політичній арені або укріпили позиції через політичне вираження і заохочення цих стереотипів. Піднесення таких партій і їх вплив на центристську політику стурбували європейських лібералів. Вони побоюються, що демократичні здобутки європейських держав сьогодні є під загрозою.

Без сумніву, у політичному житті Європи відбуваються вагомі соціальні та ідеологічні зміни. Хвиля радикального популізму накрила Європу від півночі до Середземномор’я. Описані тут партії зазвичай відносять до правого або крайнього правого політичного крила, але їх не можна класифікувати як неофашистські. Хоча нові партії трохи нагадують “традиційні” неонацистські або неофашистські рухи у повоєнній Європі, які загалом перебувають на периферії, вони мають набагато ширшу базу, яку поширюють майже серед усіх верств населення, незалежно від рівня освіти, статі чи статусу. Вони можуть здобути прихильність серед тих, хто відчуває, що економічна криза та імміграція загрожує їхньому життю. Власне, деякі з них поєднують ксенофобські настрої з закликem до соціального лібералізму, захисту держави-благодійниці і нібито ліберальної

¹² Круглий стіл БДПЛ ОБСЄ на тему “Нетерпимість і дискримінація проти християн: відчуження, маргіналізація і відмова в правах”, березень 2009 року. <http://www.osce.org/odihr/40543>

економічної політики (а також украй позитивної думки про Ізраїль). У Західній Європі звичною темою стало вороже ставлення до іммігрантів. У деяких центрально- та східноєвропейських країнах подібні настрої спрямовані проти ромів, а інколи проти інших національних меншин, зокрема євреїв.

За останні місяці антиімміграційні партії досягли чудових результатів, зокрема в країнах, які славляться ліберальною політикою і терпимими виборцями. Як засвідчили результати виборів і опитувань громадської думки в багатьох європейських країнах за останні два роки, виборці палкіше підтримують той громадсько-політичний рух, який заявляє, що захищатиме інтереси і культуру “корінного” населення і виступає проти імміграції та поширення ісламу. Вплив цих партій у європейській політиці зростає, хоча вони наразі не належать до більшості. У деяких країнах вони навіть стали другою найбільшою партією, здобувши близько 30% голосів, і не дають опонентам утворити правлячу більшість, формують уряд, який залежить від їхньої підтримки, або навіть входять до складу правлячої коаліції. Дедалі частіше успіх цих партій на виборах спонукає політиків із центристських політичних партій змагатися з ними в антиіммігрантській або ксенофобській риторичі, що водночас узаконює расистські настрої або сприяє їх поширенню серед громадськості.

3. Дискримінація

Упереджене ставлення до іммігрантів, вихідців із родин мігрантів або представників меншин часто набуває дискримінаційних форм, коли переселенцям відмовляють у послугах і привілеях, які надають членам інших груп. А це призводить до їх відчуження та ізоляції від решти суспільства, що суперечить основним принципам усіх країн-членів Ради Європи, і становить серйозну загрозу для утворення та існування відкритого і гармонійного європейського суспільства. Дискримінація особливо поширена і згубна у таких галузях: працевлаштування, забезпечення житлом, освіта, охорона здоров'я і соціальні послуги, діяльність поліції та судових органів.

Працевлаштування. Майже у кожній європейській країні рівень безробіття серед ромів, іммігрантів і осіб іноземного походження значно вищий, ніж серед інших категорій населення. Це не завжди доказ безпосередньої дискримінації з боку роботодавців, а результат занепаду економічних галузей, зокрема будівництва, де працювали переважно іммігранти; застосування принципу “останнім узяли на роботу – першим звільнили”; або, у випадку з ромами, зникнення традиційних ромських ремесел, а також фактична житлова сегрегація як ознака їх соціальної ізоляції. Проте у деяких країнах, де суд офіційно визнав конкретні випадки расової дискримінації у сфері працевлаштування, антирасистські неурядові організації вважають, що покарання є заслабкими, особливо для великих корпорацій. В інших країнах працевлаштування залишається ділянкою громадського життя, де випадків дискримінації найбільше.

Забезпечення житлом. Європейська комісія Ради Європи проти расизму і нетерпимості (ЄКРН) стурбована тим, що пряма і непрямая расова дискримінація іммігрантів, вихідців з родин іммігрантів та інших великих меншин залишається проблемою у сфері індивідуального та державного забезпечення житлом у низці європейських країн. Навіть у країнах, де житлова дискримінація на ґрунті етнічної належності заборонена законом, неурядові організації звітують про те, що місцева влада затверджує такі муніципальні правила, які дискримінують окремі соціально незахищені групи. Наприклад, у позитивному вирішенні питання щодо надання житла іноземним громадянам багато важить відгук про заявника і його сім'ю з попереднього місця проживання.

Освіта. Це важливе знаряддя боротьби з расизмом і нетерпимістю – і водночас сфера існування расизму, а також расової та релігійної дискримінації, яка шкодить дітям і суспільству загалом. Ми вже згадували про дітей-ромів, які переважно навчаються в сегрегованих школах або в школах для дітей-інвалідів із вадами розумового розвитку. У деяких європейських країнах непропорційна частка дітей з родин іммігрантів навчається в окремих школах – очевидно, з огляду на появу мікрорайонів-гетто, а також на поширений стереотип, що діти-іммігранти або діти з родин іммігрантів гірше навчаються в школі.

Соціальні допомоги та послуги. Законодавці часто реагують на скарги громадян, що іммігранти зловживають державною допомогою або надміру обтяжують державу-благодійницю. Тому вони обмежують доступ мігрантів до соціальної допомоги і послуг, висуваючи низку критеріїв для їх отримання, як-от тривалість перебування (зазвичай це щонайменше п'ять років); легальний статус (зокрема дозвіл на роботу, а отже, наявність доходу), громадянство, відсутність кримінального минулого. До того ж вони можуть звести підтримку лише до базових послуг і допомоги у разі гострої потреби; або запровадити суворішу перевірку матеріального стану, ніж для решти населення. Навіть там, де іноземні громадяни де-юре мають такі самі права, як і інші заявники, до них ставляться так вороже і створюють такі бюрократичні перепони, що вони взагалі втрачають бажання звертатися по допомогу. Навіть якщо під час еміграції людина потребуватиме соціальної допомоги, їй можуть не дозволити перетнути кордон.

Поліція та судові органи. У деяких європейських країнах правоохоронні органи часто здійснюють обшуки в помешканнях іммігрантів та представників меншин, залякують, вдаючись до фізичного насильства, а також дозволяють собі расистські висловлювання. Тому існує більша ймовірність того, що переселенці опиняться на лаві підсудних. Без сумніву, представників цієї групи більш ніж достатньо в європейських в'язницях. І водночас “проблема дискримінації та правосуддя є ключовим політичним питанням у нашому суспільстві, яке потребує більшої уваги”, – каже Себастьян Рош, який вивчав судову дискримінацію, коли був ще керівником досліджень у Національному центрі наукових досліджень Франції (French National Centre for Scientific Research). Він додає: “Ми не можемо звинувачувати державу, якщо її компанії допускають дискримінацію; проте ми можемо звинувачувати державу, якщо дискримінацію допускають її судова система та поліція”.¹³

У звітах Європейської комісії проти расизму і нетерпимості зазначено, що поліція не поспішає реєструвати скарги жертв расистських нападів або вербальної агресії. Судові органи часто відмовляються прийняти скаргу або неправильно її реєструють. Буває,

¹³ Цитата з газети *Washington Post*, 29 квітня 2008 року.

що жертва з великої національної меншини йде в поліцію зі скаргою проти акту расизму, а потрапляє у складну ситуацію, бо замість того, щоб розслідувати поведінку потенційного винуватця акту расизму, поліція починає залякувати жертву. До того ж поліцейських, які завдали шкоди іммігрантам або членам етнічних меншин, не завжди справедливо карають або ж не карають зовсім.

4. Існування практично безправного населення

Майже всі європейські країни під тиском громадськості доклали максимальних зусиль, щоб контролювати імміграцію та дозволити її лише для окремих категорій людей. Зрозуміло, вони мають на це право. Але відносна заможність Європи та скорочення її власних трудових ресурсів і далі створюють сприятливі умови для працевлаштування мігрантів – переважно нелегальних, – які приїжджають на тимчасове чи на постійне проживання. А це призводить до того, що стає важко узгодити європейські заклики про захист прав людини і верховенство права. “Нелегали”, “сезонні” мігранти, а також “мігранти без документів” існують напівтаємно, тому хоча їх надзвичайно багато, про них дуже важко зібрати достовірні дані. Деякі цифри можна взяти з висновку Комісії ЄС, згідно з яким у 2005–2007 роках близько 1,4 мільйона людей нелегально перебували в країнах ЄС, а майже 760 000 були депортовані. (Існує менше даних щодо країн, які не входять до ЄС, але принаймні деякі звіти подають схожі показники.) Якщо припустити, що ці приблизні цифри – лише частинка від загального, то, очевидно, маємо справу з багатомільйонним населенням.

Так само зрозуміло, що це населення позбавлене не тільки громадянських і політичних прав, а й найосновніших прав людини. Власне, вони живуть “поза законом” у буквальному значенні: оскільки закон загрожує їм арештом і депортацією, вони не можуть покладатися на нього. Зрозуміло, що сам цей факт робить їх більш вигідними для роботодавців: без ресурсів і права звернутись по допомогу, вони не мають іншого вибору, окрім як погодитись на будь-яку роботу, хоч якою б низькооплачуваною, небезпечною, шкідливою чи принизливою вона була. Одне слово, вони не захи-

щені від будь-якої експлуатації. Статус “нелегала” викликає до них ще більшу антипатію серед населення, ніж до інших іммігрантів, на яких цей статус також кидає тінь.

Як і решта мігрантів, сезонні мігранти працюють на найнебезпечніших і найтяжчих роботах. Вони зазвичай працюють на фермах, на малих і середніх фірмах, у сфері послуг (ресторани, готелі, домашні господарства), а жінки-мігрантки без документів – в індустрії сексуальних послуг.

Дітей мігрантів без документів часто не реєструють, і тому вони від самого народження також не мають документів. Пізніше вони не матимуть доступу до медичних послуг і освіти. Дедалі більше таких дітей змушені ночувати на вулиці. Вони особливо незахищені від насильства з боку злочинних синдикатів, які займаються контрабандою, торгівлею людьми і сучасними формами рабства.

Жінкам-мігранткам теж загрожує маргіналізація, вони можуть будь-якої миті втратити роботу і позбутися економічних і соціальних прав. Багато підприємств не платять однаково за ту саму виконану роботу, а жінкам бракує правового захисту. Зафіксовані численні випадки насильства щодо жінок без документів, які також стають основними жертвами ганебного злочину – торгівлі людьми.

Біженців, яких налічувалось 355 000 у країнах ОБСЄ у 2008 році, дедалі більше у країнах, які межують із Середземномор'ям, вони перебувають у схожій ситуації й залишаються беззахисними. Громадськість, заохочувана засобами масової інформації, розглядає прохання про притулок усього лиш як спробу перехитрити імміграційні органи. У багатьох випадках це справді так, але особисті обставини бувають дуже різні, і між “чистим” політичним біженцем і “чистим” заробітчанином пролягає широка розмита межа. На жаль, європейські держави часто вважають біженців винними (у поданні “липових” заявок), допоки вони не доведуть свою невинність, і покладають увесь тягар доведення невинності на самих заявників, хоча з багатьох причин справжні політичні біженці не завжди можуть підтвердити правдивість своєї історії.

Багато з тих, хто просить притулку, перебувають під арештом, поки їхні заявки розглядають, а багатьом, навіть, коли вони є “вільними”, не дають дозволу на працю і надають їм мінімальну (якщо надають узагалі) соціальну допомогу – знову ж таки з огляду

на громадську думку, яка звично вважає їх “дармоїдами”. Через це вони перебувають у майже такій самій ситуації, як мігранти без документів. Не маючи права легально заробляти на життя, вони змушені робити це нелегально, а на будь-яку скаргу чують відповідь, що вони “вільні” повернутися на батьківщину, – відповідь, що наперед вирішує долю їхньої заявки, яку щойно розглядають. Отже, як і мігранти без документів, ці особи також мають доволі обмежений правовий захист і незахищені від свавілля. В обох випадках відсутність альтернатив до арешту і звичай затримувати кожного, хто неправомірно потрапив у країну, – в тому числі вагітних жінок і сімей з малими дітьми, – не дають змоги виправити ситуацію згідно з проголошеними європейськими принципами.

Навіть ті, кому надали притулок або “тимчасовий дозвіл залишитися”, часто змушені виїхати, бо їм погрожують депортацією, коли вони не покинуть країну “добровільно”, якщо країна перебування вирішить, що обставини, через які вони втекли з батьківщини, вже змінилися. М’яко кажучи, такі рішення суперечливі, і навіть коли вони цілком обґрунтовані, то можуть мати досить негуманні наслідки, зокрема коли дітей, які виростили у країні перебування, відсилають назад на “батьківщину”, про яку ті нічого не знають.

Європейська мережа проти націоналізму, расизму, фашизму та на підтримку мігрантів і біженців (European Network against Nationalism, Racism, Fascism and in Support of Migrants and Refugees, UNITED) регулярно оприлюднює список осіб, які вмирають на кордонах Європи або в центрах тимчасового утримання мігрантів, очікуючи депортації. Від 1993 року за допомогою низки установ мережі було зафіксовано понад 11 000 таких смертей. Звичайно, багато смертей були природними, і не у всіх можна звинувачувати європейську владу. З іншого боку, ці бідолашні люди стали жертвами непрозорої, негуманної міграційної політики в Європі, а дехто з них – жертвами жорстокої державної політики. Наприклад, багатьох із тих, хто потонув у морі, могли б урятувати, коли б їх доправили на місце призначення справними суднами, відповідно до міжнародних правових норм гуманності. Спільну відповідальність за їхню смерть мусять узяти країни, звідки вони відчалили, адже ці держави мали вжити всіх можливих заходів, щоб запобігти трагедії.

5. Паралельні спільноти

Слово “гетто”, яким раніше називали єврейські квартали у європейських містах, сьогодні позначає компактний район міста, де члени етнічних, релігійних, національних та інших спільнот, що є в меншості на рівні держави, утворюють більшість на місцевому рівні.

Таке зосередження людей не завжди є небезпечним. Раніше такі групи існували у багатьох країнах, і часто це було перехідним етапом для інтеграції іммігрантів у суспільство країни перебування.

Однак термін “гетто” зазвичай вживають у більш принизливому значенні, коли район відокремлюється від решти міста в умовах соціальної та економічної ізоляції (або самовідчуження). Типове гетто – це занепада, стара частина міста з високим рівнем безробіття і злочинності серед неповнолітніх. Або ж район, мешканці якого живуть самі по собі і майже не розмовляють мовою тієї країни, в якій вони перебувають; де члени “корінного” населення почуваються небажаними і незахищеними, якщо вони випадково там опиняться, а місцевим школам, у яких навчаються тільки діти з меншини, бракує ресурсів, щоби навчити цих дітей вільно володіти державною мовою. Це звична картина у західноєвропейських містах, яка відображає страх і неприязнь багатьох європейців до іммігрантів і меншин.

Ще однією причиною неприязні є переконання, що такі спільноти добровільно вибрали самоізоляцію і навмисне намагаються жити в “паралельній” спільноті, якомога менше контактуючи з рештою населення і водночас продовжуючи поступово “колонізувати” дедалі більше районів міста. Щоправда, іноді члени такої спільноти відчують, що саме суспільство, в якому вони перебувають, відкинуло та ізолювало їх.

Насправді гетто та паралельні спільноти – це два різні явища, які інколи (але не завжди) позначають одне й те саме поняття. Гетто здебільшого не є моноетнічним, а складається з кількох меншин, які живуть упереміш і не завжди у згоді. Так само буває, що паралельні спільноти, які розкидані географічно, переплітаються з більшою спільнотою, проте реальний контакт із нею зводиться до мінімуму.

Паралельні спільноти своєю появою можуть спровокувати небезпечні наслідки. По-перше, погіршення соціального та економічного становища може спричинити хвилю заворушень, не пов'язаних із культурним чи релігійним протистоянням. По-друге, члени нового, більш освіченого середнього класу, які зростали у закритому суспільстві в межах відкритого, обурені низькою вертикальною соціальною мобільністю і можуть страждати від своєрідної “культурної шизофренії”. Представники цієї групи схильні до радикалізму. По-третє, паралельні спільноти замкнуті, тому часто схильні прикривати злочинну діяльність, зокрема терористичні угруповання (про це ми розповімо в наступному розділі).

Зрозуміло, що ізоляція сприяє взаємному відчуженню замкнutoї спільноти і суспільства, яке її оточує. Це суперечить будь-якій змістовній ідеї про те, як “жити разом”. Навіть якщо ця ситуація є наслідком навмисної “мультикультурної” політики, ми так чи інакше маємо її виправити.

6. Ісламський екстремізм

Хоча іслам давно прижився в Європі, через терористичні атаки 11 вересня 2001 року в Сполучених Штатах, а також наступні не менш потужні атаки в Європі (зокрема у Мадриді, березень 2004 року; Лондоні, червень 2005 року; серія терактів у Москві, останній – в аеропорту Домодедово в лютому 2011 року), у світі вже сформувалася думка, що характерною рисою ісламу є тероризм. Часом навіть лунають заяви, що “не всі мусульмани є терористами, але майже всі терористи є мусульманами”.

Офіційна статистика говорить зовсім інше. 2009 року Європейська поліцейна служба (Європол) звітувала, що “ісламістський тероризм усе ще вважається найбільшою загрозою у світі, незважаючи на те, що Європа пережила лише одну ісламістську терористичну атаку в 2008 році. Сепаратизм радше, ніж релігія, залишається очевидним мотивом більшості атак у ЄС”, а наступного року в такому ж звіті йшлося про те, що хоча у 2009 році ісламістські терористи погрожували країнам-членам ЄС хаотичними терористичними

атаками з масовими людськими жертвами, “кількість арештів, пов’язаних із ісламістським тероризмом (110), зменшилася на 41% порівняно з 2008 роком, тобто від 2006 року цей показник поступово знижується”¹⁴.

Вплив тероризму, втім, не можна вимірювати самою лише кількістю атак, а радше числом жертв, які вони спричинюють і передусім, травмою для суспільства, створенням атмосфери страху і можливістю викликати реакцію, яка радикалізує настрої і збільшує коло осіб, що можуть перейняти ідеологію групи, яка взяла відповідальність за атаку, і поповнити її лави. У випадку ісламістського тероризму такими особами є ізольовані мусульмани в Європі та представники ісламського світу, яких дратує Захід. За цими критеріями ісламістський тероризм є, очевидно, найефективнішим і найнебезпечнішим у сучасній Європі. Велика кількість жертв унаслідок кількох атак на початку останнього десятиліття і неодноразові попередження про можливі нові атаки від ісламських груп на зразок Аль-Каїди і влади Сполучених Штатів та Європи, – про які постійно повідомляють засоби масової інформації, – переконали громадськість, що радикальний або войовничий іслам серйозно загрожує безпеці. Тому наявність ісламського екстремізму – не тільки пропаганди насильства, а й груп і проповідників, які осуджують західні цінності або закликають до “джихаду” (цей термін часто, але не завжди точно, перекладають як “священна війна”), – серйозно загрожує мирному співіснуванню мусульман і не-мусульман у Європі, оскільки підсилює і немовби виправдовує страх та неприязнь до мусульман із боку не-мусульманського населення.

7. Втрата демократичних свобод

Європейців лякає, що, по-перше, їх “затопить” неконтрольований потік іммігрантів, а по-друге – що їх винищать ісламські терористи. Тому вони сподіваються, що їх захистить держава. А політичні лідери бояться, що їх повторно не оберуть, якщо вони

¹⁴ Звіт про тероризм та його тенденції в ЄС, Європол, 2010.

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf>

не здолають хоча б один страх. Отже, держави перебувають під постійним тиском громадян, щоб посилити контроль над імміграцією і пильно наглядати над потенційними або підозрюваними терористами. Дехто вважає, що безпека взаємопов'язана з громадянськими свободами, тому уряди змушені обмежити свободи, щоб гарантувати безпеку. Але такий компроміс доволі суперечливий: громадянські свободи – це невід'ємна складова демократії, і право громадян жити за власним вибором і є тим, що мусить захищати безпека. Справді, більшість часом потребує захисту від злих задумів невеликої та запальної меншини, але допоки члени меншин також не почуватимуться вільними і захищеними, вороже налаштованих осіб щоразу більшатиме. Тому ми вважаємо, що запровадження надто суворого державного контролю зашкодить процвітанню й могутності наших європейських країн.

Намагаючись обмежити імміграцію, багато європейських держав почали затримувати утікачів і “нелегальних” іммігрантів на дедалі довший термін, часто не висуваючи ніякого звинувачення, і деколи у дуже поганих умовах та переповнених приміщеннях. Європейський комітет з питань запобігання катуванням чи нелюдському або принизливому для гідності обходженню чи покаранню (European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) звернув увагу не на один випадок, дійшовши висновку, що такі умови “можуть бути рівнозначними нелюдському або принизливому для гідності обходженню”. До того ж уряди та місцева влада за допомогою бульдозерів зносили табори, де незаконно проживали мігранти без документів, затримуючи тих, хто не встиг утекти; проголошували незаконним нелегальний в'їзд у країну, а згодом заохочували громадські патрулі, щоб вони допомагали затримувати “злочинців”; встановлювали покарання у формі довгострокового ув'язнення для домовласників, які здають в оренду житло мігрантам без документів; і вводили “пришвидшену процедуру” визначення статусу біженця, порушуючи різноманітні процесуальні гарантії прав людини, які закріплені в Європейській конвенції з прав людини.

Деякі заходи, що їх вжили, щоб запобігти тероризму, ще гірші. На Першій конференції Ради Європи на рівні Міністрів з питань медіа та нових комунікаційних послуг, яка відбулася у місті Рейк'явік

(Ісландія) 28-29 травня 2009 року, країни-члени (щоправда, з запізненням) ухвалили рішення про “регулярний перегляд [їхніх] національних законодавств та/або практики, щоб гарантувати, що вплив антитерористичних заходів на свободу самовираження та інформації відповідає стандартам Ради Європи та особливо прецедентному праву Європейського суду з прав людини”. Але ці заходи зачіпають не тільки згадану вище свободу. Багато держав збільшили термін ув’язнення громадян, а також уповноважили поліцію стежити за підозрюваними у скоєнні терактів. До прикладу, поліцейським дозволили без офіційного висунення звинувачень вдиратись у їхнє помешкання, порушуючи тим самим їхнє право на приватне життя.

Крім того, багато європейських держав підозріло люб’язно поставилися до операцій іноземних служб безпеки. Зневажаючи міжнародне право, громадян викрадали, таємно тримали у в’язницях і переводили до інших судових органів, де їх могли катувати через саму лише підозру в тероризмі. Парламентська асамблея Ради Європи провела два розслідування відповідно до Програми допиту особливо важливих затриманих (high-value detainee programme), яку започаткував уряд США після атак 11 вересня. Під час розслідування було виявлено глобальну “павутину”, виплетену Центральним розвідувальним управлінням. Програма так званої “надзвичайної екстрадиції” призвела до численних серйозних порушень прав людини. Ця програма належно функціонувала б лише за співпраці окремих країн-членів Ради Європи, які таким чином порушили свої зобов’язання, закріплені в Європейській конвенції з прав людини.

8. Можливе зіткнення “свободи віровизнання” і свободи самовираження

Зрештою, свободі – зокрема свободі самовираження – загрожує інша група осіб, точніше, чутливість людей, які вимагають приборкати цю свободу з поваги до їхніх власних релігійних переконань або заповітних символів. Уперше ця важлива проблема постала в

Європі під час “справи Рушді” 1989 року, коли багато мусульман – навіть ті, хто не підтримав фетви аятоли Хомейні й відповідних погроз убивства або насильства, – вимагали припинити продаж або відцензурувати роман Салмана Рушді “Сатанинські вірші” через епізод, коли один із персонажів бачить сон, у якому дружини пророка Мухаммеда постають повіями. (У деяких країнах вони апелювали до того, що закони, які забороняють блюзнірство проти християнської релігії, ще належать до чинного законодавства, хоча й рідко застосовуються.) Причиною протестів було обурення членів позбавленої привілеїв меншини через явне презирство більшості населення до них та їхньої релігії. Щонайменше в одній країні було запропоновано поширити дію закону на “розпалювання релігійної ненависті”, але ці пропозиції визнали зазіханням на свободу самовираження.

Однак набагато резонанснішою подією у 2005–2006 роках стала публікація у данській газеті непоштивих коміксів або карикатур із зображенням самого Пророка. Цього разу ніхто не сумнівався, що це була справжнісінька провокація. Навіть медіа-фахівці вважали вчинок редакції газети безвідповідальним. Водночас у позамедійному середовищі лунали думки, що якщо свобода самовираження мусить мати хоч якесь значення, то вона має передбачати право говорити і робити речі, які інші люди вважають вартими осуду, і підлягає обмеженню, тільки якщо це явно й об’єктивно необхідно для захисту прав інших. Мусульмани звертали увагу на те, що стаття 10 Європейської конвенції з прав людини під назвою “Свобода самовираження” подана після статті 9, яка захищає “свободу думки, совісті й віровизнання”; але цей аргумент не знайшов підтримки серед більшості не-мусульман, та й навіть не серед усіх мусульман, оскільки важко довести, як публікація коміксів могла перешкодити комусь – за словами статті 9 – “сповідувати свою релігію або переконання в богослужінні, ученні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів”. (Увагу звертали й на те, що багато з тих, хто покликався на свободу віровизнання, самі ж виступали проти свободи змінювати релігію або переконання, що входить у поняття свободи віровизнання згідно з тією ж статтею.)

Отже, існує небезпека, що основна свобода – тобто свобода самовираження – може стати розмитим поняттям через палке

бажання певних елітарних кіл Європи запобігти подальшому відчуженню великої меншини або через їхню боязнь спровокувати акти насильства. Уявний конфлікт між свободою самовираження і свободою віровизнання, а також відсутність згоди щодо межі свободи самовираження таки загрожують деяким найзаповітнішим європейським цінностям.

Б. Що приховують ці ризики?

1. Незахищеність

Сучасна Європа, всупереч усім своїм контрастам і суперечностям, об'єктивно є найбільш безпечною, вільною, здоровою, заможною, комфортною і гуманною частиною світу. Однак багатьом європейцям так не видається – їхня позиція нагадує слова доктора Кнока*: “La santé est un état précaire qui ne présage rien de bon” (“Здоров’я – це ненадійний стан, який може лише погіршуватися”). Капітал Європи поділений зовсім нерівномірно, так що багато європейців із заздрістю й обуренням дивляться на тих, хто багатший за них, і нервово поглядають на тих, хто перебуває на нижчому щаблі. Глобальна економічна криза зачепила багатьох, якщо не всіх. Дехто втратив роботу, а багато інших відчули скорочення державних фінансувань і послуг, оскільки уряди борються за відновлення фінансової та бюджетної рівноваги. Хоча наприкінці 2010 року в деяких країнах (зокрема в Німеччині) стало помітно, що економіка почала одужувати після кризи, загальний рівень безробіття в Європі сягає 10% – найвищого за 12 років показника.

Європейці добре усвідомлюють – адже політики, великі знавці економіки і засоби масової інформації постійно їм про це говорять – що вони посідатимуть щораз нижче місце у світовій неофіційній ієрархії, оскільки країни з перехідною економікою, зокрема у Східній та Південній Азії, виходять з кризи значно швидше за вже індустріалізований світ, успішно змагаються за ринки експорту і

* Персонаж французької кінокомедії 1951 року, знятої за п'єсою Жульє Ромена “Доктор Кнок, або Тріумф у медицині”. – *Прим. уперед.*

приваблюють інвестиції від роботодавців, які часом закривають заводи в Європі та відкривають нові на “глобальному Півдні”. Європейці знають, що їхнє суспільство старіє, а система освіти стає дедалі менш конкурентноздатною на світовому ринку. І вони краще, ніж мешканці інших частин світу, розуміють, що їхній сучасний спосіб життя не є сталим – адже вони споживають невідновлювані ресурси і їм загрожує зміна клімату.

Тому європейці насторожі – хвилюються за своє майбутнє у світі, який швидко змінюється; прагнуть захистити свої статки; думають про майбутнє своїх дітей у світі, який блискавично глобалізується; і відчують загрозу з боку незнайомих культур і традицій нових сусідів, які живуть поруч із ними.

2. Імміграція

Економічні труднощі та нестабільність підсилюють змагання за обмежені ресурси між окремими особами і групами загалом, і в багатьох куточках Європи дехто намагається звинуватити в цій ситуації “іммігрантів”. (Див. у розділі А.1.б висновки щодо громадської думки про “іммігрантів” і тих, хто просить притулку.) Щоби визначити джерела явища, описаного в розділі А, слід проаналізувати реальну ситуацію імміграції в Європі та реакцію громадськості на неї.

За останні два десятиліття імміграція в європейські країни, особливо у країни Європейського Союзу, різко зросла з огляду на такі чинники: глобальне зростання мобільності через спрощення міжнародних подорожей; економічні труднощі після краху комунізму в низці східноєвропейських країн; бурхливі конфлікти та нестабільність у південно-східній Європі та інших районах. Окрім того, вступ 12 нових членів – переважно колишніх комуністичних країн – до ЄС у 2004 і 2007 роках пришвидшив економічну інтеграцію та мобільність робочої сили і спричинив значне посилення міграції в межах Європи, здебільшого зі сходу на захід.

Так, орієнтовна кількість мігрантів, які проживають у Європі та Центральній Азії, зросла з 67,5 мільйона у 2005 році до 72,6 мільйона у 2010. Один із трьох міжнародних мігрантів у світі зараз проживає в Європі, і мігранти становлять 8,7% від загального населення Європи.

Від 2005 року частка мігрантів зросла у всіх частинах Європи, проте найбільше – на півдні (3,4 мільйона людей, щорічний середній показник зростання кількості мігрантів – 5,2%).

Не дивно, що більшість нових мігрантів живе в містах. У Лондоні, Парижі й Москві проживає понад 1 мільйон іноземців. Із 85 міст світу, де живе від 100 000 до 1 мільйона осіб іноземного походження, 30 розташовані в Європі. В Амстердамі, Брюсселі, Франкфурті й Лондоні іноземці становлять близько чверті всього населення. Проте це явище може зачепити і маленькі містечка та навіть села, особливо якщо державна влада вимагає від них надати житло біженцям і тим, хто просить притулку.

Вплив на зайнятість

Згідно з деякими науковими дослідженнями, імміграція має незначний вплив на зайнятість корінних жителів. Однак вона може певним чином вплинути на працевлаштування молоді в галузях, де роботодавці надають перевагу іммігрантам, а не місцевим працівникам, через те, що “іммігранти краще ставляться до роботи”. Дехто стверджує, що, “незважаючи на явну вигоду для окремих роботодавців, імміграція загалом шкодить економіці країни”.¹⁵

До прикладу: хоча у Великобританії та Німеччині, які імпортували іноземну робочу силу впродовж кількох десятиліть, є високі показники загального безробіття, однак там відчувається гостра потреба у кваліфікованих кадрах у конкретних галузях. Тому лунали заяви, що коли дозволити більшій кількості кваліфікованих працівників приїхати в статусі іммігрантів і заповнити ці прогалини, то це сприятиме створенню більшої кількості робочих місць для корінних мешканців.¹⁶ Інші, налаштовані більш негативно, заявляють: “Імміграція збільшує економіку загалом, тому це неефективне рішення для заповнення вакансій. Певною мірою наявність вакансій свідчить

¹⁵ Палата лордів: Економічні наслідки імміграції. – Палата лордів, 2008. – С. 33. <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldeconaf/82/82.pdf>

¹⁶ “Головна мета імміграційної політики на ринку праці – дозволити набір кваліфікованої робочої сили, щоб створити нові можливості працевлаштування для робітників – громадян країни” (Sussmuth R., Structuring immigration, fostering integration, Independent Commission on Migration to Germany, Berlin, 2001. – Р. 4).

про здоровий ринок праці та стабільну економіку. Вакансії не можуть вважатися поважною причиною для заохочення масштабної трудової імміграції”¹⁷.

У країнах із меншим досвідом імміграції іммігранти та корінні мешканці доповнюють одні одних на ринку праці. Наприклад, в Іспанії більшість іммігрантів виконує низькокваліфіковану або некваліфіковану роботу, і тому вони рідко конкурують із місцевими працівниками. Серед некваліфікованих робітників – 15% корінного населення і 37% іммігрантів, а серед жінок-іммігранток цей показник сягає 42%. У 2001–2006 роках відчутно зросла кількість іноземних працівників у сфері послуг, але ця сама галузь створила найбільше робочих місць для корінних іспанців.

Загалом результати досліджень впливу імміграції на рівень зарплат і працевлаштування корінного населення є різними й часом доволі суперечливими, але в цілому вони свідчать, що цей вплив незначний.

Рівень злочинності

За офіційною статистикою, рівень злочинності серед окремих меншин (зокрема ромів) та іммігрантів чи вихідців із родин мігрантів таки перевищує середній. Але з цими даними слід бути обережними. Існує чимало доказів упередження і дискримінації в системі кримінального правосуддя багатьох (чи навіть більшості) європейських країн. Особу, подібну на іммігранта або члена меншини, частіше зупиняє й обшукує поліція, частіше затримують і частіше звинувачують у скоєнні злочину, ніж представника “корінного” населення. Отож, популярна думка про те, що ці групи більше схильні до злочинів, втілюється через саму поведінку тих, хто так вважає. Звичайно, ця позиція частково обґрунтована, проте це не значить, що люди скоюють злочини через їхнє етнічне походження або статус іммігранта. Мігранти без документів і окремі втікачі часто не мають вибору, бо система заздалегідь визнала їх “нелегалами” і вони не мають законних способів для того, щоб подбати про матеріальне забезпечення своєї сім’ї. В інших випадках існує характерне співвідношення між високим рівнем злочинності та

¹⁷ Палата лордів: Економічні наслідки імміграції. – Палата лордів, 2008. – С. 34.

високим рівнем безробіття серед молоді або іншими показниками економічної та соціальної ізоляції. Незаможні люди проживають у тих районах, які перетворюються на “гетто”. Там високий рівень безробіття, низький рівень життя, непридатні для навчання школи, занедбані помешкання, а також високий рівень злочинності, особливо серед неповнолітніх. Корінне населення залишає ці райони, тим самим підкреслюючи “етнічний” характер місцевої спільноти і твердження, що схильність до злочинів є генетичною або культурною особливістю її членів.

Економічна криза особливо ускладнює ситуацію іммігрантів у Європі. Однією з найпоширеніших причин міграції є пошук роботи, але роботодавці дотримуються принципу “хто останній прийшов на роботу, того першого звільнили”, тому серед іммігрантів сьогодні багато безробітних, особливо в країнах, які найбільше постраждали від економічної кризи. Якщо ситуація не зміниться, їм буде важче при звичаїтися до таких умов на новій батьківщині. Свого часу іммігранти зробили великий внесок у розвиток національної економіки в цих країнах, а сьогодні їх вважають тягарем і небажаним конкурентом місцевих робітників за нечисленні вакансії (хоча дослідження свідчать про незначний вплив такої конкуренції на зайнятість місцевих працівників). Це провокує упереджене ставлення до іммігрантів і врешті-решт призводить до їх дискримінації.

Зрештою, корінне населення почало вороже ставитись до іммігрантів і вихідців із мігрантських родин ще тоді, коли між ними зав’язалася суперечка щодо прав на соціальну допомогу. Мігранти, а також їхні нащадки, які народилися на чужині, вважають, що вони мають таке саме право на соціальні послуги, як і корінні мешканці. Проте більшість громадян у кожній країні – свідомо чи ні – намагається позбавити іноземців соціальних прав або принаймні обмежити їм доступ до них, оскільки підсвідомо переконана, що потреби “своїх” слід задовольнити першою чергою. Тому корінні мешканці висувають “новоприбулим” звинувачення, нібито ті “обдирають платників податків” або “живуть за рахунок місцевих” і/або не цілком лояльні до країни перебування, а тому не заслуговують на надані їм права.

3. Спотворений образ меншин у засобах масової інформації та згубні стереотипи

Без сумніву, через економічну та фізичну незахищеність, а також масштабну імміграцію в суспільстві визріває упереджене ставлення до мігрантів і вихідців з родин мігрантів, з'являються традиційні мішені для расизму (як-от роми та євреї). Завдяки активній пропаганді засобів масової інформації це явище сьогодні набуло величезного масштабу. Багато працівників ЗМІ з різних куточків Європи поставили за мету очорнити іммігрантів та інші меншини, не тільки переповідаючи страхи і міфи широких кіл громадськості, пов'язані з цими групами, а й завзято створюючи нові, висвітлюючи справжні або вигадані “скандали” про злочини та зловживання соціальною допомогою і при цьому звинувачуючи владу в тому, що вона прикриває такі випадки і впускає забагато іноземців у країну.

Постійно повідомляючи про шахрайство іммігрантів у системі соціальної допомоги, друковані засоби масової інформації, радіо і телебачення доклали великих зусиль, щоб переконати громадськість у тому, що мігранти “доють” бюджет. Незважаючи на те, що заявлені махінації частково є наслідком дедалі суворіших законів, за якими дозвіл на проживання та право на соціальну допомогу залежить від працевлаштування і рівня доходу, а також на те, що громадяни країни також займаються подібним (а то й серйознішим) шахрайством, новини про злочини цього штибу розходяться особливо активно, адже вони виправдовують обмеження соціальних прав мігрантів. Здебільшого об'єктами таких історій є ті, хто просить притулку.

Засоби масової інформації часто належать ксенофобським або консервативним партіям. Тому, щоб здобути підтримку виборців, вони через політично заангажовані медіа поширюють інформацію про те, що їх опоненти “ліберально ставляться до злочинів” і хочуть “відкрити шлюзи” для нових хвиль імміграції.

Різноманітні дослідження¹⁸ свідчать: світлини підозрюваних, які зовні нагадують “іноземців” або членів меншин, частіше

¹⁸ Наприклад: Fitzgerald, J., K. A. Curtis, and C. L. Corliss: “Anxious Publics: Worries over crime and immigration” in Proceedings of the Annual Meeting of the International Society for Political Psychology, Dublin, Trinity College, 2009.

з'являються у засобах масової інформації, ніж світлини “корінних мешканців”; злочини, що їх скоїли іммігранти або члени меншин проти “місцевих”, ширше висвітлюються у медіа, ніж злочини всередині етнічної групи; повідомлень про злочини завжди більше перед виборами, ніж після них (навіть якщо офіційна статистика свідчить про зниження рівня злочинності); нарешті, європейська громадськість частіше пов'язує страх перед злочинністю з острахом імміграції у роки виборів, ніж в інший час, – усе це яскраво засвідчує могутність політичного дискурсу і засобів масової інформації у формуванні громадської думки про соціальні явища.

Отож, засоби масової інформації несуть велику відповідальність за формування образу мігрантів і їх нащадків в очах громадськості. Цікаво, чому вони так часто приховують злі наміри. Однією з причин є те, що у конкурентному середовищі медіаринку, яким керують приватні комерційні компанії, журналісти – особливо ті, які працюють у найрейтинговіших засобах масової інформації, – навіть не намагаються фахово дослідити проблему, а натомість присвячують свій час сенсаційним історіям, забуваючи при цьому, що вони несуть відповідальність за кожне необережно сказане слово.

По-друге, згадані вище групи майже не мають доступу до головних засобів масової інформації. Як і рекламна індустрія, ЗМІ ігнорують іммігрантів і меншини і не висвітлюють їхніх проблем. Отже, журналісти мимоволі позбавляють мільйони людей “національного діалогу”.

Нові засоби масової інформації

Проблема стосується не лише “традиційних” засобів масової інформації – газет, радіо і телебачення. Сьогодні основним джерелом інформації, спілкування і розваг для більшості людей став Інтернет. Інтернет важче контролювати, дедалі більше користувачів зловживають ним, щоб поширювати расистську і ксенофобську пропаганду і розпалювати ворожнечу¹⁹. За допомогою інтерактивних сервісів Веб 2.0 екстремісти мають змогу користуватися блогами та

¹⁹ Міжнародна мережа проти кіберненависті (International Network Against Cyber Hate, INACH), листопад 2010 року: http://www.inach.net/INACH_report_2010.pdf

обмінюватися відео, оприлюднюючи свій план дій у популярних соціальних мережах Facebook і MySpace, на сервісі мікроблогів Twitter або на сервісі обміну відео YouTube. За даними “Звіту про віртуальну ненависть”, у 2010 році в Інтернеті з’явилося на 20% більше загрозових матеріалів, ніж у 2009 році, оскільки терористи і расисти дедалі частіше звертаються до соціальних мереж, орієнтуючись на дітей.²⁰ (Звичайно, існують більш позитивні приклади використання новітніх і старіших засобів масової інформації. Див. розділ “Засоби масової інформації” у частині 2.)

4. Криза лідерства

Однією з причин того, що Європа зайняла позицію оборони і реагує на виклики XXI-го століття у такий традиційний спосіб, є відсутність лідерів – чи то на рівні держав чи європейських інституцій, чи то політичних чи релігійних, чи серед законодавців громадської думки, чи в інших галузях громадянського суспільства, – які здатні вселити впевненість, сформулювавши чітке бачення майбутнього Європи і переконливу стратегію його досягнення. Брак лідерів може бути ознакою кризи, але також мусить бути і її чинником, чим пояснюється привабливість популістських і ксенофобських партій, які будують передвиборчу боротьбу на оманливо простих гаслах. Лідери “центристських” політичних партій, обрані на високі посади, знають, що їх опоненти та ЗМІ тільки й чекають, щоб налетіти на них за перший же хибний крок, і тому занадто часто вважають, що єдиний спосіб утримати посаду – дотримуватися громадської думки, а не формувати її.

Це найбільш очевидно у ставленні до імміграційної політики. Напевно, кожен глава європейської держави чи уряду про себе переконаний, що потреба в іммігрантах неминуче зросте за найближчі десятиліття через демографічну ситуацію в Європі, коли співвідношення кількості людей працездатного віку до числа тих, хто потребує підтримки, невпинно зменшується; і кожен з них чув

²⁰ Див.: <http://www.foxnews.com/scitech/2010/03/15/terrorists-targeting-children-via-facebook-twitter/#>

наполегливі заяви великих бізнесменів своєї країни, що відмова у візах кваліфікованим іноземним працівникам гальмує розвиток промисловості та уповільнює економічне відродження. Безперечно, лідери мусять уміти і хотіти пояснити цю ситуацію громадськості, наполягати на політиці, яку вважають необхідною і правильною, і водночас дати переконливу відповідь на справжні та обґрунтовані запити населення. Без сумніву, вони мають бути мужніми, щоб протистояти ксенофобському популізму і не піддатися спокусі почати боротися з ним його ж методами.

Історія свідчить, що цей останній підхід, коли принципи стають жертвою вигоди, рідко виявляється успішним у далекому майбутньому – і навіть не завжди у близькому. Якщо йдеться про конкретні принципи, то виборці довірять їх втілення тим, хто сповідує їх за власним переконанням.

Частина 2

Відповідь

А. Керівні принципи

Ми переконані, що у вільному суспільстві люди різних рас, релігій і культур можуть мирно співіснувати, якщо дійдуть згоди щодо формулювання основоположних принципів, наведених нижче:

1. Щонайменше, необхідна згода на обов'язкове виконання закону, а також спільне розуміння поняття закону та способів його зміни. Ось чому таку вагу має те, що всі країни-члени Ради Європи погодилися дотримуватись Європейської конвенції з прав людини; і що всі вони зобов'язують своїх громадян і мешканців дотримуватись чинного національного законодавства.

2. Жодна особа і жодна група не може бути звільнена від цього обов'язку на підставі її культурних особливостей. І жодна особа не може вважатися членом культурної чи релігійної групи, якщо вона не приєдналася до неї за власним бажанням. Але ці громадяни мають право брати участь у законотворенні у статусі як окремих осіб, так і членів груп за своїм бажанням.

3. Основний принцип демократії полягає в тому, що ті, кого стосуються рішення, мусять самі долучитися до процесу їх ухвалення. Усі мешканці на території держави зобов'язані підкорятися її законам, і тому якомога більше їх мусить брати участь у творенні цих законів. Через це всі держави мусять розширити перелік прав та обов'язків громадян, зокрема гарантувати право голосу на виборах. З цього огляду найперше треба дозволити особам без громадянства будь-якого походження голосувати на місцевих виборах у будь-якому місті чи районі, де вони проживають, – так, як дозволено

громадянам Європейського Союзу, які проживають у країні ЄС, що не є їхньою батьківщиною.

4. Формулювати критерії для осіб, які хочуть отримати громадянство, слід на однакових умовах, а не на підставі культури, етнічної належності, релігії або країни походження кандидата.

5. Надання громадянства мусить передбачати рівні для всіх права й обов'язки.

6. Рівні права чоловіків і жінок, проголошені у преамбулі до Статуту ООН, не можна заперечити або ігнорувати, особливо у демократичному суспільстві. Повага до інтересів групи або релігійних переконань у жодному разі не може вважатися виправданням для недопущення дівчат до будь-якої форми освіти, яка доступна хлопцям, або для ізоляції дорослих жінок від нормального спілкування в суспільстві поза їхнім домом.

7. Усі люди – члени більшості та меншини, громадяни та іноземці, резиденти та нерезиденти – мають підлягати законам тієї держави, в якій перебувають, і держави мусять застосовувати закон однаково до всіх. Це не означає, що закон може використовуватись як засіб примусового насадження культурної одноманітності населення. За загальним принципом, він мусить захищати свободу вибору, за умови, що вона не загрожує свободі чи безпеці інших. Як і решта громадян, іммігранти та вихідці з родин мігрантів зобов'язані підкорятися закону, вивчити державну мову країни (принаймні одну, якщо державних мов є кілька) і робити щось корисне для співгромадян.

8. Проте вони не зобов'язані відрикатися своєї віри, культури або ідентичності. Ні іслам, ні жодна інша релігія не можуть вважатися априорі несумісними з європейськими цінностями. Жоден з нас не має лише одної ідентичності – ми ідентифікуємо себе по-різному залежно від умов. “Американці через дефіс” (“Hyphenated Americans”) – горді патріоти США, які водночас цінують і підтримують свій зв'язок із країною чи релігією своєї родини, – сприймаються абсолютно нормально. То що поганого в “європейцях через дефіс” (“hyphenated Europeans”)?

9. За допомогою внутрішнього конституційного процесу громадяни кожної держави мусять самостійно визначити обсяг спільних прав і цінностей у демократичній країні. При цьому слід дати змогу якомога більшій кількості мешканців повністю відчувати себе громадянами так, щоб вони зберегли свою самобутність, а не були вимушені зректися своєї ідентичності чи пристосуватись до чужої культури.

10. Примус треба звести до мінімуму. Слід розрізняти вимоги закону і приписи, які бажано виконувати, щоб бути добрим громадянином і не тільки мирно “жити разом”, а ще й дбати про добробут одне одного. До вимог закону належать основні права і свободи, які закріплені в Європейській конвенції з прав людини, а до другої категорії входять такі поняття, як “взаємоповага”, – вони, звичайно, важливі, але мають існувати у серцях і думках людей. Зрозуміло, що повага мусить проявлятися і в зовнішній поведінці, але її не можна закріпити в законі як право, оскільки результат може бути прямо протилежним. Люди мусять поважати одне одного, проте неповага – це річ суб’єктивна, окрім випадків, коли вона порушує чітко визначені права і наслідки порушення можна об’єктивно встановити. Тягар доведення завжди повинен лежати на тих, хто намагається розширити законні обмеження і ввести нові покарання, таким чином створюючи нові межі для прав та свобод інших.

11. Переконавання мають бути добре обґрунтованими. У Європі є багато дієвих законів, починаючи з Європейської конвенції з прав людини. У деяких випадках слід удосконалити національне і субнаціональне законодавство, узгодивши його з європейськими нормами. Але ми вважаємо, що на сучасному етапі треба конче впроваджувати чинні правові стандарти та норми, які стосуються прав людини, – і, звичайно, з’ясувати, чому це досі не зроблено. Завжди знайдуться якісь відмовки. Наприклад, країни-члени, які не виконують домовленості, будуть скаржитися на брак ресурсів або на особливі внутрішні обставини. Та, зрештою, це завжди справа пріоритету. Влада виконуватиме закон, якщо буде твердо переконана, що він правильний і необхідний, а в демократичному суспільстві її думка неминуче залежить від громадської думки чи уявлення про те, який закон прийме громадськість. Закони, які більшість населення вважає несправедливими, надмірними або необґрунтованими, не-

можливо застосувати. Навіть найкращі закони марні, якщо більшість людей не сприймає їх. Тому ми вважаємо, що кращого життя в Європі XXI століття годі чекати, коли вдаватимемося до примусу. Ситуація зміниться на краще тільки тоді, коли нам вдасться переконати людей різних культур і віросповідань у тому, що їм потрібно жити разом, і коли знайдемо легші способи співіснування.

12. Усі люди мають право на юридичний захист, а найбільш незахищені або ті, які зазнають насильства чи експлуатації, можуть вимагати від влади особливих дій. Приклади, наведені у першій частині, свідчать, що це особливо стосується меншин (зокрема ромів), а також іммігрантів і вихідців із родин мігрантів.

13. До того ж усі громадяни, а також усі постійні мешканці – за винятком, коли закон чітко стосується лише громадян, – є рівноправними перед законом і мають право на однаковий доступ до освіти та працевлаштування, товарів і послуг у державному та приватному секторах. У цій сфері неприпустима дискримінація, і держава повинна пильно і твердо захищати інтереси незахищених верств населення.

14. Однак суто правової рівності недостатньо для того, щоб іммігранти і члени меншин повністю скористалися рівними можливостями і стали повноцінними учасниками європейської спільноти, оскільки їх скрутне соціально-економічне становище ізолює їх від суспільства. Такі соціально-економічні перешкоди можуть стати традиційним і постійним явищем, якщо не вжити відповідних заходів, щоб виправити становище цих осіб і гарантувати працевлаштування та інші можливості їхнім дітям і молоді. Це виправдовує особливі дії державної влади на користь згаданих груп та відповідну державну підтримку в галузі дошкільної і шкільної освіти, професійної підготовки й працевлаштування, а також у формі допомоги на переїзд, щоб охочі мали змогу переїхати у місця з кращими можливостями працевлаштування.

15. Хоча всі згадані заходи важливі, вони не зможуть цілком гарантувати те, що вихідці з різних країн, з різною культурою та релігією будуть жити у справжній гармонії та дружбі в різних країнах та містах Європи. Існує загроза, що іммігранти проживатимуть відокремлено і що інші спільноти, – особливо ті, які вважають себе

історичною чи корінною більшістю в країні, – будуть висловлювати неправдиві чи ворожі припущення про членів спільнот та іммігрантів або вихідців із родин мігрантів з огляду на чутки або недостовірні повідомлення у засобах масової інформації. Дослідження і результати виборів у багатьох куточках Європи засвідчили, що упереджене ставлення і хибні уявлення щодо меншин характерні для тих районів, де проживає небагато членів таких груп або де різні “спільноти” живуть відокремлено. Водночас ці упередження не поширені там, де люди щодня контактують із членами інших груп, працюють і спілкуються з ними. Тому ми вважаємо, що найкращий спосіб допомогти європейцям різного походження жити разом – налагодити тісний і конструктивний контакт між представниками різних груп, особливо в містах і на місцевому рівні. Лише тоді, коли ми знайомі один з одним як окремі співгромадяни, колеги і друзі, без накиннутих нам образів і стереотипів, ми можемо сказати, що справді “живемо разом”.

16. Свобода самовираження є найважливішою характеристикою вільного суспільства й основним правом людини. Згідно зі статтею 10 Європейської конвенції з прав людини, ця свобода “тягне за собою обов’язки й відповідальність”, і тому “можуть застосовуватися деякі обмеження та санкції, які визначає закон у демократичному суспільстві, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров’я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду”. Ревні сповідники віри можуть бути глибоко ображені або мати відчуття, що їх ідентичність чи спільноту переслідують, якщо їх релігію, її засновника або священні символи публічно висміюють чи паплюжать. Тому слід відповідально й уважно ставитись до цих почуттів, особливо у засобах масової інформації. Проте забезпечення такої уваги не в компетенції закону чи державної влади.

17. Утім, ми наголошуємо, що “публічні заяви, які створюють або підсилюють упередження громадської думки проти членів будь-якої групи, зокрема членів меншин, іммігрантів або вихідців із мігрантського середовища, мусять бути спростовані”. Ми вважаємо, що всі громадяни, особливо ті, які перебувають при владі або

володіють увагою громадськості, зобов'язані засудити расову чи релігійну дискримінацію, і спростувати недостовірні узагальнення і стереотипи, хоч де б вони їх почули. Якщо громадську думку не вдається сформувавши в суді, то її треба генерувати через засоби масової інформації або ж ініціювати громадські обговорення.

Примітка: У конкретних ситуаціях під час застосування цих принципів багато питань залишаються без відповіді. Ми досі не почули чіткої відповіді на питання, наскільки держави повинні враховувати конкретні погляди, переконання і традиції меншин у процесі законотворення. У такій ситуації громадяни демократичної країни мусять самі провести межу. Звичайно, думки розходяться, щонайменше з одного питання – чи дозволити жінкам (якщо так, тоді і чоловікам) з'являтися у громадських місцях з повністю закритим обличчям. Навіть члени нашої Групи не змогли дійти згоди.

Б. Рушії змін

Цей розділ визначає конкретні одиниці суспільства та інституції, які, на нашу думку, можуть змінити ставлення європейців один до одного і допомогти їм жити разом у злагоді.

1. Освітняни

Ми часто довідуємось про інші групи безпосередньо з засобів масової інформації, тоді як основні стереотипи і способи реагування на нову інформацію закладені ще з дитинства. Звичайно, вирішальну роль відіграє родинне середовище, адже батьки передають власні переконання дітям. Але шкільна освіта не менш важлива.

Освіта відіграє суттєву роль, допомагаючи людям – особливо новоприбулим, а серед них найбільше жінкам і молоді – знайти собі роботу та брати активну участь у житті суспільства. До того ж вона ознайомлює їх з функціями і роботою суспільних інституцій, нормами, а також із правилами та цінностями, які формують основи суспільного життя. Наступні покоління легко переймають помилки у

цій галузі. Тому вкрай важливо, щоб діти, яким важко вчитися у школі, – учні, які не можуть самореалізуватися, претенденти на виключення і потенційні малолітні злочинці – завжди відчували підтримку.

Згідно з Білою книгою Ради Європи з міжкультурного діалогу “Жити разом у рівності й гідності” за 2008 рік,²¹ для мирного співжиття людям потрібні уміння або “навички”, які не прищеплюються автоматично, які слід виховувати і розвивати з дитинства, адже вони знадобляться у майбутньому. Учителі мусять допомогти дітям розвинути ці вміння, а позашкільна освіта і програми безперервної освіти мають їх підтримати, а також допомогти дорослим, які раніше не звертали на них уваги.

Це особливо важливо для мігрантів і членів спільнот (зокрема вихідців з родин мігрантів), які потребують відповідної освіти, щоб стати більш активними й успішними членами суспільства. Вкрай важливо полегшити інтеграцію новоприбулих дітей мігрантів у систему освіти – забезпечити вивчення мови у дошкільному закладі, підготувати їх до успішного переходу від школи до ринку праці й допомогти подолати труднощі, пов’язані з проживанням в ізольованому або бідному районі.²²

Начерки²³

La mallette des parents

La mallette des parents²⁴ (Батьківський шкільний ранець) – це цікавий експеримент, який лабораторія “J-Pal” Паризької школи економіки провела в середніх школах міста Кретеіль (на околиці

²¹ Затверджена міністрами закордонних справ країн-членів Ради Європи на 118-й сесії Комітету міністрів (Страсбург, 7 травня 2008 року).

²² Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec(2008)4 країнам-членам про сприяння інтеграції дітей мігрантів або дітей з емігрантського середовища, лютий 2008 року.

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)4](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)4)

²³ Начерки у цьому розділі описують осіб і групи, які підтримали ідею “жити разом” своїми діями, що їх ми вважаємо взірцевими та гідними схвалення.

²⁴ Див.: <http://www.parisschoolofeconomics.eu/en/news/final-report-the-effect-of-a/?lang=en> та <http://www.education.gouv.fr/cid52640/mene1000704c.html> (текст французькою мовою).

Парижа). Метою експерименту було показати, як підвищити успішність учнів, залучивши їхніх батьків. За допомогою жеребкування обрали дві групи класів (понад 5000 учнів у кожній) і порівнювали їх впродовж 2008–2009 навчального року. В одній з груп батьків запросили на зустріч із командою вчителів. Для тих, хто не знав французької мови, забезпечили усний переклад. На зустрічах обговорювали шкільні справи і те, як можна посприяти активному спілкуванню дітей з учителями. Впродовж року відбулося від трьох до п'яти зустрічей, тому витрати були незначними (близько 1500 євро на рік на кожену школу), ефект – приголомшливий: більше батьків домовилося про особисті зустрічі з учителями, більше приєдналося до батьківських спілок, а батьківський контроль за дітьми посилювався. Відчутно покращилася поведінка учнів: менше прогулювань, менше тимчасових відсторонень від занять, менше офіційних попереджень, більше похвал за успішне навчання. Це стосується як дітей, чий батьки добровільно погодилися на участь в експерименті, так і тих, чий батьки долучилися, бо ця програма була передбачена в навчальному плані. Програма, яку оцінювала незалежна команда фахівців, виявилася такою успішною, що наступного року її запровадили у всіх середніх школах Франції на три роки.

Молодіжні літні табори миру Ради Європи

Від 2004 року щорічні Молодіжні літні табори миру Ради Європи (Council of Europe Youth Peace Camps)²⁵ стають місцем зустрічі для молоді з різних регіонів, які жили – або й досі живуть – в умовах гострих конфліктів. Учасники відвідують тижневий навчальний курс, присвячений розв'язанню конфліктів, правам людини і міжкультурному діалогу. Останнім часом у таборах брала участь молодь з різних спільнот Косово²⁶, Ізраїлю і територій Палестинської автономії, північних і південних районів Кіпру, Вірменії та Азербайджану.

²⁵ Звернення до Групи видатних осіб від Габрієли Баттайні-Драґоні, Генерального директора з питань освіти, культури та культурної спадщини, молоді та спорту (Рада Європи, Мадрид, 14 лютого 2011 року).

²⁶ Будь-яка згадка про Косово, його території, інституції або населення у цій доповіді цілком відповідає Резолюції 1244 Ради Безпеки ООН і не містить упередження стосовно статусу Косово.

Здебільшого учасники табору вперше в житті зустріли своїх ровесників “з іншого боку барикади” у мирному і безпечному середовищі. Літні табори об’єднують молодих активістів із конфліктних і постконфліктних регіонів і запрошують їх до обговорення власного досвіду, думок і цілей. Отже, табори започатковують динамічний процес і роблять вагомий внесок у розвиток демократичного суспільства. Учасники проходять дуже насичену навчальну програму за дуже короткий термін. Вони змушені сприймати “іншого” – члена спільноти, яку раніше вважали ворожою чи навіть небезпечною, – як таку саму людину з подібними цілями та сподіваннями. У таких умовах нелегко подолати стереотипи, адже це виводить з рівноваги. Тому навчання вимагає вкрай обережного і чутливого підходу.

2. Засоби масової інформації

Тридцять років тому політолог Бенедикт Андерсон запропонував термін “уявлені спільноти” (“imagined communities”) і саме так назвав свою працю про націоналізм. Справді, будь-яке суспільство, значно більше за сім’ю чи невелике село, мусить бути “уявленим” своїми членами, оскільки вони всі не можуть знати один одного особисто. Це значить, що, говорячи про наших співгромадян і тих, кого називаємо – можливо, образно – своїми “сусідами”, ми довіряємо опосередкованій інформації про те, якими вони є, як поведуться і що думають. Цю інформацію ми чуємо переважно з засобів масової інформації. Тому працівники ЗМІ несуть величезну відповідальність за те, що ми знаємо – або думаємо, що знаємо, – про різні суспільні групи. У першій частині доповіді йдеться про те, як часто вони нехтують своїми зобов’язаннями і поширюють неправдиві, але популярні серед європейців стереотипи про групи, до яких самі не належать.

Міжнародна федерація журналістів (МФЖ) (International Federation of Journalists, IFJ) закликає шукати нові шляхи для впровадження фундаментальних засад журналістики у культурі сучасних засобів масової інформації. МФЖ підсумувала ці засади:

“1. Правдивість – відданість точним фактам, перевірка та повторна перевірка; уміння передбачати ймовірність помилки; забезпечення достовірності інформації через журналістські розслідування; готовність визнати і виправити помилки; розуміння, що приховану правду може виявити тільки ретельне дослідження і глибоке розуміння проблеми.

2. Незалежність і Справедливість – вичерпні історії без замовчування важливих фактів; прагнення бути об’єктивним; відмова від принизливих термінів; надання можливості висловити обґрунтовані та помірковані розбіжності; надання слова тим, хто став об’єктом критики; спротив спокусливому впливу комерційних або політичних інтересів.

3. Гуманність і Солідарність – не завдавати іншим прямих і на-вмисних збитків; звести до мінімуму шкоду; бути неупередженим і розважливим; поважати права громадськості й моральні якості самої журналістики”.

Начерки

Фонд Romedia

Від 2006 року фонд Romedia,²⁷ за підтримки Інституту відкритого суспільства (Open Society Institute), співпрацюючи з угорськими супутниковими телеканалами, щомісяця демонструє короткі документальні фільми про життя ромів у різних країнах. Це єдина в Європі серія документальних фільмів про ромів, яку показують на основних телеканалах.

Короткометражні фільми розповідають глядачам про спільноти ромів, і їхня розповідь відрізняється від історій основних засобів масової інформації, які про ромів згадують лише у кримінальних хроніках. Журналісти таких ЗМІ навіть не спроможні відвідати ромів і дослідити ситуацію. Фонд прагне стати голосом цих людей,

²⁷ Звернення до Групи Видатних Осіб від Каталіни Барсоні, директора фонду Romedia (Будапешт, 2 грудня 2010 року). <http://www.mundiromani.com>

коли відвідує різні країни, їде у поселення ромів і запитує їх про можливі шляхи вирішення їх проблем.

Фонд екранізує свої фільми на медіафестивалях та організовує покази по всій Європі. 2009 року представникам Фонду вручили нагороду за громадську діяльність Європейського Парламенту (European Civic Award of the European Parliament). Окрім того, Фонд здобув нагороди на Телевізійному фестивалі у Монте-Карло (2008) і двічі – на Міжнародному фестивалі аудіовізуальних програм (International Festival of Audiovisual Programmes, FIPA). Усі фільми доступні в Інтернеті, але вони нечасто з'являються на головних європейських каналах. “Нам бракує великої країни, яка б створювала нам імідж, або ж потужної політичної підтримки від того, хто має голос у цій грі”, – каже директор Фонду Каталіна Барсоні. За останні три роки вона відвідала й вислухала спільноти ромів у приблизно 30 країнах-членах Ради Європи. Вона описує свою роботу як “щоденну боротьбу за можливість пропагувати об'єктивну журналістику, бо основні засоби масової інформації не готові до такого викладу фактів”. Каталіна рекомендує провести моніторинг розважальних програм і багатосерійних фільмів, щоб визначити, чи вони зображають меншини і як вони це роблять (що було успішно зроблено у США і частково у Великобританії). Вона також закликає переконати людей на чолі телевізійної бюрократії – директорів, відповідальних осіб і організаторів медіафестивалів високого рівня.

Механізм швидкого реагування ЗМІ

Альянс цивілізацій ООН (United Nations Alliance of Civilisations) впровадив механізм швидкого реагування ЗМІ (Rapid Response Media Mechanism, RRMM),²⁸ щоб довести, що журналісти і редактори можуть допомогти послабити міжкультурну напругу, якщо забезпечать збалансоване висвітлення новин, аналіз та обговорення і вислухають різні думки з ключових питань. Механізм має три складові:

²⁸ Інформацію надав Жорже Сампайо, Верховний представник Альянсу цивілізацій ООН, на зустрічі Групи Видатних Осіб у Мадриді 15 лютого 2011 року. <http://www.unaoc.org/content/view/91/126/lang,english>

1. Надання журналістам доступу до групи осіб, які можуть висловити свою думку щодо міжкультурних питань (наприклад, датських коміксів чи висловлювань Папи Римського про іслам) і є достатньо проникливими й обізнаними, щоб поліпшити взаєморозуміння. Доступ забезпечує база даних експертів у режимі онлайн, яка містить профілі та інтерв'ю експертів на численні теми, зокрема на тему глобалізації, інтеграції, права і т. д.

2. Організація медіатренінгів для цих експертів, щоб підготувати їх до інтерв'ю в ЗМІ.

3. Збір, переклад і публікація публіцистичних статей і заяв експертів під час міжкультурних криз. Співпрацюючи з громадськими організаціями та ЗМІ, альянс друкує аналітичні статті від імені авторитетних світових експертів та розповсюджує їх серед міжнародних і регіональних інформаційних агентств.

3. Роботодавці та профспілки

У першій частині доповіді ми дійшли висновку, що члени меншин, зокрема іммігранти та їхні нащадки, найчастіше викликають страх і неприязнь інших членів суспільства, коли зазнають правової, соціальної та економічної ізоляції або маргіналізації; і що цей страх і неприязнь часто зумовлюють їх дискримінацію на ринку праці, а ізоляція робить їх більш незахищеними перед експлуатацією на робочому місці, проти якої вони мало що можуть вдіяти. Виправити ситуацію може тільки державна влада, яка мусить ужити суворих заходів, щоб захистити всіх громадян і мешканців від дискримінації та експлуатації. Однак значну відповідальність несуть також роботодавці та співробітники, які зобов'язані підкорятися законові без примусу і мають справедливо й гуманно ставитись до інших, незважаючи на те, чи їм цей закон подобається, чи ні. Профспілки також можуть допомогти працівникам без документів, надавши їм консультації та правову підтримку в позовах щодо невиплати заробітної плати, експлуатації, насильства, нещасних випадків на робочому місці тощо.

4. Громадянське суспільство

Згідно з дослідженнями²⁹, там, де є розвинені групи громадянського суспільства, що об'єднують людей з різних спільнот, трапляється найменше конфліктів, до того ж їх легше розв'язати. До таких груп можуть належати профспілки, професійні організації та спортивні клуби, благодійні установи та громадські організації, які розв'язують проблеми на місцевому рівні, допомагають людям похилого віку або недужим чи працюють на благо свого району. Вони прокладають місток між етнічними й культурними розбіжностями і стежать за тим, щоб у кожній спільноті було вдосталь людей, які спілкуються з членами інших спільнот. Тому ці люди мають право спростувати недостовірну інформацію або чутки про свою спільноту і перевірити чи виправити дані у звітах, що їх стосуються. Однак ці об'єднання різних національностей зазвичай не мають успіху, якщо організовані “зверху” офіційними органами чи бюджетними установами. Набагато успішніші ті, які засновані на правду добровільно і беруть початок “з низів”.

Отож, учасники громадянського суспільства відіграють вагому роль у розв'язанні проблемних питань, пов'язаних із життям багатокультурних суспільств, формуванням майбутніх європейських цінностей та громадської думки в Європі. Громадянське суспільство часто визначає порядок денний громадських обговорень на різні теми: від офіційного ставлення до тих, хто просить притулку, та вихідців із родин мігрантів до реакцій на вербальну агресію: ксенофобію та політику крайніх правих партій. Громадянське суспільство сприяє горизонтальному й вертикальному спілкуванню між різними спільнотами і, на відміну від державних установ, може швидше виявити грубі порушення прав людини і громадянських прав і повідомити про них. Групи громадянського суспільства дуже часто надають послуги найбільш незахищеним особам і жертвам дискримінації. До того ж громадянське суспільство налаштовує громадськість на міжкультурний діалог на національному та міс-

²⁹ Див.: Ashutosh Varshney, *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India*, Yale University Press, 2002 and 2003.

цевому рівнях. Але ця діяльність постійно є під загрозою, якщо законодавці визнають роль громадянського суспільства тільки на словах, а своїми діями його ігнорують. Хто залучить людей до реальної участі на місцевому рівні, як не організації та ініціативи громадянського суспільства? Хто почне обговорення непопулярних питань – тих, які не здобувають голосів виборців, – як не учасники громадянського суспільства в співпраці з відповідальними засобами масової інформації? Хто допоможе громадянам-мігрантам висловити власні погляди, якщо громадянських акцій та організацій не сприймають всерйоз? Хто налагодить партнерство з такими організаціями, якщо не представники з місцевого населення? Хто пропагуватиме і підтримуватиме розмаїття й основні європейські цінності, якщо громадянське суспільство не сприймають і не визнають повноцінним партнером у формуванні майбутнього Європи?

Начерки

Культурний центр Беяни

Культурний центр Беяни (Bielany Cultural Centre)³⁰ у північно-західній частині Варшави покликаний сприяти локальній інтеграції через місцеву громадську культурну установу. Все почалося кілька років тому з низки заходів під назвою “Poznajemy kulturę i obyczaję innych narodów” (“Пізнаємо культуру і звичаї інших народів”). Сьогодні, раз на два місяці, місцеві спільноти організують різноманітні цікаві заходи. Це, зокрема, лекції, фільми, мистецькі спектаклі, ознайомчі навчальні курси про культуру і цивілізацію окремих країн, зустрічі з дипломатами, митцями і мандрівниками, виставки світлин і творів мистецтва.

Основна мета цих заходів – дати змогу членам різних спільнот більше дізнатися один про одного, побачити спільні та відмінні риси, а також культурні особливості, знищити і знівелювати типові стереотипи щодо “холодних шведів” і “флегматичних англійців”. Не існує жодної цензури чи переваг для окремих країн. “Ми зустрі-

³⁰ Див.: <http://www.yepp-community.org/yepp/cms/index.php>

чаємось зі всіма, навіть якщо це породжує суперечки”. Невдовзі після вечора, присвяченого Південній Кореї, був організований вечір Північної Кореї. Після вечора Куби провели вечір Колумбії. У гості запросили Китай, а кілька місяців потому – групу, яка вимагала незалежності Тибету. Вечір Ізраїлю (під час загострення конфлікту на Близькому Сході) відбувся, незважаючи на те, що заклад був оточений озброєною охороною. На зустрічі, присвяченій Ірану, дискусії щодо дискримінації жінок тривали до пізньої ночі. Ці палкі, але мирні суперечки дали їх учасникам змогу краще пізнати один одного та складний сучасний світ.

***Товариство європейських ромів –
співробітників правоохоронних органів***

Товариство європейських ромів – співробітників правоохоронних органів (Fraternal Association of European Roma Law Enforcement Officers, Faerleo)³¹ було засноване у Будапешті 2006 року за підтримки Інституту відкритого суспільства, Міністерства юстиції та охорони правопорядку Угорщини і Національних асоціацій темношкірих поліцейських (National Black Police Associations) Великобританії та США. Товариство було засноване за ініціативою угорських поліцейських ромського і неромського походження і здобуло активну підтримку правоохоронців шести європейських країн: Болгарії, Чехії, Угорщини, Румунії, Словаччини та Великобританії. Інші держави візьмуть з них приклад.

Товариство безпосередньо бореться з дискримінацією, сприяє освіті та працевлаштуванню ромів і покращенню їхніх житлових умов і дає їм змогу вирватися з бідності, приєднавшись до лав правоохоронців. Товариство сприяє створенню рівних можливостей для ромів у правоохоронних органах Угорщини та інших європейських країн і ставить за мету:

³¹ Звернення до Групи видатних осіб від майора поліції Дьордя Макули, Генерального секретаря Товариства європейських ромів – співробітників правоохоронних органів, Будапешт (2 грудня 2010 року). <http://www.fajerleo.com/node/23>

- унеможливити взаємне упереджене ставлення правоохоронних органів і ромів;
- збільшити чисельність працівників-ромів у правоохоронних органах;
- покращити умови життя і служби працівників-ромів і допомогти подолати проблеми, пов'язані з їх ідентичністю або самовизначенням;
- виступати посередником у конфліктах між поліцією та ромами;
- подолати суспільні стереотипи щодо ромів, сприяючи інтеграції ромської меншини на державному та європейському рівнях;
- забезпечити участь ромів у національних та міжнародних навчальних курсах для правоохоронців;
- ознайомитися з найкращими зразками поліцейської діяльності з цілої Європи.

Надія замість ненависті (“Hope not hate”) – акція журналу “Searchlight” проти расизму та фашизму³²

Журнал “Searchlight” виходить щомісячно від 1975 року і є першоджерелом інформації про організований расизм у Британії для активістів, журналістів, політиків і науковців.

Журнал “Searchlight” проводить акцію “Надія замість ненависті”, що мобілізує всіх противників “політики ненависті”, яку пропагує Британська національна партія (БНП) та Англійська ліга оборони (АЛЗ). Акція розпочалася 2005 року як протипага політиці БНП і завоювала підтримку газети “Daily Mirror”, профспілок, знаменитостей і спільнот по всій країні.

Її прихильники вірять в агітацію на місцях і працюють серед спільнот, які прихильно ставляться до організованих расистів. Зокрема, вони ходять у паби і приєднуються до розмов або самі починають бесіду. Учасники акції намагаються налагодити стосунки, підтримати

³² Інформацію надала Керрін Ф’еші, директор аналітичного центру “Counterpoint” (Великобританія), на зустрічі Групи видатних осіб у Мадриді 15 лютого 2011 року. <http://www.hopenothate.org.uk/about-us/what-is-searchlight>

протиників расизму і дати змогу спільнотам дати позитивну альтернативу політиці відчаю. Вони спростовують вигадки та брехню Британської національної партії та подібних до неї і мобілізують протиників расизму. Журнал “Searchlight” хоче впевнитися, що люди знають, хто такі БНП і АЛЗ і за що вони насправді виступають.

Група 484

“Група 484”³³ – неурядова організація, заснована 1995 року для підтримки 484 сімей біженців, які знайшли притулок у Сербії, рятуючись від повітряної операції “Буря”, яку проводила хорватська армія проти Республіки Сербська Країна. Відтоді група працювала у понад 70 містах Сербії, надавши підтримку і допомогу 100 000 осіб. Згодом пряма допомога поступила просвітницькій роботі та дослідженням, які мали вплинути на ухвалення рішень. “Група 484” також працює з мігрантами й місцевим населенням – особливо молоддю, організаціями та особами, які прагнуть збудувати суспільство рівних можливостей, де поважають багатокультурність і рівноправність. До прикладу, програма “Ми та Інші” (We and the Others) заохочувала молодь збирати серед співгромадян і в культурних установах об’єкти й матеріали, які свідчать, що “новоприбулі” та представники різних етнічних груп привезли з собою щось, що збагатило спільноту. Вони збирали інформацію про життя простих людей і щоденний побут історичних діячів – проводили дослідження в архівах і музеях, а також у своїх родинах і районах, занотовували історії старших людей, передивлялися старі сімейні фотографії, читали старі книжки і газети.

5. Церкви та релігійні групи

Релігійні групи та лідери несуть особливу відповідальність за подолання нетерпимості та дискримінації на релігійному ґрунті. Це

³³ Див.: www.grupa484.org.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=2&Itemid=156&lang=english

стосується не тільки представників релігії, яку сповідує (принаймні номінально) більшість населення, – у Європі це християнська церква, – а й тих, хто виступає від імені жертв (і хто надає їм духовну підтримку). Багато європейських церков – насамперед Римо-Католицька церква після Другого Ватиканського Собору в 1960-х роках – доклали зусиль, аби залучити представників інших релігій до діалогу, і навіть співпрацювали з ними з деяких питань, незважаючи на соціальні тенденції та, за їхніми словами, матеріалістичну і “безбожну” державну політику. Водночас представники релігійних меншин (зокрема ісламу) намагалися поширити ліберальні та сучасні погляди серед власної спільноти – заради власного блага і щоб подолати усталені суспільні стереотипи та помилкові уявлення.

Начерки

Європейська асоціація професіоналів-мусульман (Connecting European Dynamic Achievers and Role Models – European Muslim Professionals Network, Cedar)

Чи вважати асоціацію Cedar³⁴ релігійною організацією, чи ні – це спірне питання.³⁵ Сама вона про себе каже так: “визначна ініціатива громадянського суспільства” і водночас “перша в Європі мережа професіоналів-мусульман”. Отож, не займаючись чітко вираженою релігійною діяльністю, вона об’єднує людей однієї релігії і ставить за мету виправити негативний образ ісламу в європейському суспільстві та подолати кризу ідентичності, яка зачепила чимало європейських мусульман і зробила їх вразливими перед екстремістськими й фундаменталістськими ідеологіями.

Асоціацію Cedar було створено 2008 року на конференції в рамках Зальцбургського глобального семінару. Мета асоціації – представляти прогресивне покоління успішних молодих європейських професіоналів-мусульман і підтримувати їхній вплив на більші

³⁴ Див.: <http://www.thecedarnetwork.com>

³⁵ Це проблема для багатьох мусульман у Європі. Сучасний дискурс “ісламу” фактично ставить їх перед вибором – або відцуратися своєї релігії, або прийняти її як основну ідентичність. Нікого не можна змушувати робити такий вибір.

професійні, політичні та соціальні мережі. Її члени виступають рольовими взірцями і наставниками молоді у маргіналізованих спільнотах, прокладаючи шлях кар'єрним можливостям і розвиткові наступного покоління.

Ця асоціація втілює низку проектів, щоб:

- сприяти професійному розвитку членів асоціації та ширших мусульманських спільнот;
- сприяти професійному розвитку маргіналізованих молодих мусульман за допомогою виховних програм і цільових тренінгів;
- підвищити рейтинг успішних професіоналів-мусульман у європейському суспільстві і популяризувати їх діяльність як рольових взірців у місцевій спільноті;
- втілити ідеї в життя – стати платформою для розвитку важливих соціальних структур і комерційних підприємств, які зміцнюють дух європейських мусульман інноваціями у сфері інформаційних технологій, бізнесу/фінансів, ЗМІ, культури і політики.

6. Відомі особи та “взірці для наслідування”

Справді, освітяни і засоби масової інформації несуть найбільшу відповідальність за формування громадської думки, а громадські об'єднання відіграють вагомую роль в об'єднанні представників різних віровчень чи культур у районах проживання чи на місцях праці. Та визнаймо, що значна частина громадськості, особливо молодь, лишається поза впливом перелічених вище явищ. Багато дітей і молоді виходять із системи освіти без чітких переконань, а досягнувши підліткового віку – протестують проти них. Частина з них пізніше вступає у трудові чи релігійні групи або групи громадянського суспільства, інші залишаються байдужими або приєднуються до ксенофобських груп у пошуках емоційного збудження або виходу для почуття незахищеності й агресії. Такі люди легко “відмежовуються” від пафосних заяв політичних чи релігійних лідерів, але можуть палко захоплюватися спортом, рок-музикою чи іншими видами популярних розваг.

Засоби масової інформації уважно стежать за діяльністю зірок і цитують їхні висловлювання на різноманітні теми, тому світові лідери не проти опинитися у центрі уваги медіа поруч із зірками. Отже, знаменитості мають унікальну змогу звернутися до аудиторії, яка недосяжна для інших, і заручитися підтримкою національних лідерів для проведення відповідної акції. А вихідці з меншин чи родин мігрантів мають подвійний шанс: вони можуть стати рольовими взірцями для цієї аудиторії і довести, що інтеграція варта зусиль, або ж поліпшити образ своєї групи в очах громадськості, показавши на власному прикладі, що члени цієї групи можуть зробити цінний чи навіть яскравий внесок, якщо їм дадуть шанс.

Начерки

Фатіх Акін – німецький кінорежисер

Фатіх Акін³⁶ народився 1973 року в Гамбурзі у турецькій родині. Постійна тема фільмів Акіна – життя німецьких турків, їхня боротьба і збентеження між двома культурами. Кінострічка “Головою об стіну” (“*Gegen die Wand*”, 2004) зображає дві різні культури: консервативні мусульманські й турецькі погляди родини Сібель (роль Сібель виконує Сібель Кекілі) та власні погляди Сібель на сексуальні стосунки. Головний герой Джахіт (Біроль Унел), у якому змішалися ці дві позиції та культури, зображений як турок, який переживає внутрішню боротьбу. 2007 року стрічка “По той бік” (німецькою “*Auf der anderen Seite*”, турецькою “*Yaşamın Kıyısında*”) – німецько-турецька історія про втрату, скорботу і прощення – отримала відзнаку за найкращий сценарій на 60-му Каннському кінофестивалі. Сам Акін ніколи не заперечував свого турецького походження і присвятив свою нагороду Каннського фестивалю турецькому кіно.

³⁶ Див.: <http://en.wikipedia.org>

Андрій Аршавін – російський футболіст

Андрій Аршавін³⁷ грає за команду “Арсенал” у Прем’єр-лізі Англії і є капітаном російської національної збірної з футболу. Він був серед знаменитостей, які підтримали акцію Ради Європи “Скажи «Ні!» дискримінації”: “Я закликаю всіх підтримати акцію проти дискримінації, – заявив Аршавін. – Футбол дає змогу показати свій талант і допомогти команді, кожному гравцю, незалежно від його раси, релігії чи соціального статусу. У цьому виді спорті успіх залежить від здібностей. Так має бути і в житті”.

Участь Аршавіна в акції підтвердила репутацію “Арсеналу” як клубу, що активно бореться з нетерпимістю та упередженістю. (Головний тренер клубу Арсен Венгер уже заявив про свою підтримку акції Ради Європи.)

Фаміль Арслан – нідерландський адвокат

Група дізналася про згадану вище асоціацію Cedar від її члена правління – “першої жінки-адвоката в Нідерландах, яка носить хіджаб*”, за інформацією, яка розміщена на її веб-сторінці. Фаміль розповіла, що її сім’я переїхала з Туреччини до Нідерландів, коли вона була малою. Її виховали як нідерландку, але згодом Фаміль побачила, що нідерландське суспільство вважає її туркенею, і усвідомила свою мусульманську ідентичність. “Я вважаю, що маю подвійну ідентичність. У молодості іслам був лише однією частиною моєї ідентичності, і я не могла уявити собі, що колись я буду більш радикальною та ортодоксальною, аніж моя родина зі східної Туреччини. Це почасти результат мого життя в Європі, тому я вдячна Європі за це”. Приїхавши до Стамбула на зустріч Групи, Фаміль Арслан розповіла, що коли вона пристебнула ремінь безпеки у таксі по дорозі з аеропорту, водій сказав: “О, я бачу, ви з Європи!”³⁸

³⁷ Див.: <http://arshavin.eu/en/>

* В ісламі – будь-який одяг, однак у сучасному світі під цим поняттям розуміють традиційне жіноче головне покривало, яке приховує фігуру й обличчя. – *Прим. уперед.*

³⁸ Зустріч відбулася в Стамбулі 15 січня 2011 року.

Джем Оздемір – німецький політик

Джем Оздемір³⁹, співголова німецької Партії зелених (*Die Grünen*), є першим партійним лідером у Німеччині, який походить з родини емігрантів і став *де-факто* експертом з імміграції та питань інтеграції в партії. Оздемір народився в місті Бад-Урах у Швабії 1957 року. Його батьки приїхали до Німеччини як гастарбайтери, або дослівно – гості-робітники. Цей термін натякав, що ці люди перебувають у Німеччині тимчасово й у відповідний час повернуться на батьківщину. Навіть тих, хто народився і виріс у Німеччині, вважали турками, а не німцями.

Сьогодні люди починають усвідомлювати, що існує багато видів німців. Проблема наразі не вирішена – як каже сам Оздемір, “деякі німці переконані, що той, хто має ім’я Джем Оздемір, не може бути німцем”. Він гадає, що проблеми існують з обох боків: “Деякі турки вважають, що якщо тебе звати Джем Оздемір, ти мусиш бути турком. Ти мусиш представляти лише турків. Я не люблю, коли мислять етнічними термінами”.

Коли покоління батьків Оздеміра приїхало працювати в Німеччину, вони підтримували власну мову і традиції. Вони не могли собі уявити, що можна бути одночасно турком і німцем. Проте ситуація змінилася. Перукар Оздеміра, Джанан Озгюн, зростала в Туреччині та Німеччині й відчувається як удома в обох країнах, як і багато двадцятирічних чи тридцятирічних берлінців. Вона зауважує, наскільки все змінилось: “Батьки розповідали мені про життя 20 років тому. Вони були тут як гості-робітники, виконували важку роботу. Сьогодні турки та інші іноземці самі стали роботодавцями. Джем Оздемір є взірцем інтеграції у німецьке суспільство”.

Ліліан Тюрал – французький футболіст

Ліліан Тюрал, який народився у Гваделупі (Французькі Антильські острови) 1972 року, є футбольним гравцем, який зіграв найбільше матчів у складі французької національної команди. Він також

³⁹ Див.: <http://www.oezdemir.de>

грав у провідних клубах Європи – “Монако”, “Парма”, “Ювентус” і “Барселона”. Він є радником Вищої ради Франції з питань інтеграції іммігрантів (*Haut Conseil à l'intégration*), що дає йому змогу захистити гравців, які стали жертвами расистських нападів. Він виступив як гість на семінарі Ради Європи 2008 року на тему: “Спорт і дискримінація з перспективи засобів масової інформації”. Того ж року він заснував Фонд Ліліана Тюрама “Освіта проти расизму” (Lilian Thuram Foundation: “Education against Racism”).⁴⁰

Томі Унгерер – ельзаський митець

Томі Унгерер⁴¹, всесвітньо відомий митець з Ельзасу, був призначений Послом доброї волі Ради Європи з питань дитинства й освіти у жовтні 2000 року. Його книжки для дітей, зокрема “Флікс” (“*Flix*”), “Отто і маленька блакитна хмаринка” (“*Otto and the small blue cloud*”), та численні ілюстрації передають бажання автора сприяти терпимості й ознайомити дітей з правами людини.

7. Малі й великі міста

Історично склалося так, що малі та великі міста стали багатокультурними центрами, де поруч живуть вихідці з різних країн і культур. Це місця обміну товарами та ідеями – споконвічного двигуна економічного і культурного поступу. Не тільки в латинській та споріднених з нею мовах слова “місто”, “громадянин”, “громадянський” і “цивілізація” мають спільний корінь.

Сьогодні більшість європейців мешкає у малих і великих містах. Саме тут зустрічаються люди різних конфесій, культури та етносу. Хоча “багатокультурність” обговорюють на державному чи міжнародному рівні, щоденне жваве і творче культурне різноманіття з усіма своїми проблемами панує у малих і великих містах Європи. Відчуття місця є невід’ємним елементом становлення ідентичнос-

⁴⁰ Див.: <http://www.thuram.org/index.php?idioma=in&seccion=>

⁴¹ Див.: <http://www.tomiungerer.com>

ті – як того місця, де люди мешкають на цей момент, так і того, звідки вони родом. Допомігши визначити це місце, громадські лідери допоможуть кожному мешканцю визначити власну ідентичність.

Особливу відповідальність несуть виборні чиновники, які керують містами на місцевому рівні. Національні лідери створюють правове поле для їхніх дій і окреслюють умови для дискусії. Але саме голови міст і районних рад, які працюють з різними громадськими групами, мусять розв'язувати реальні проблеми. Врешті-решт, від того, наскільки мудрі рішення вони ухвалюватимуть, залежить те, чи буде мирним і безпечним життя людей у місцевій спільноті.

Міста несуть найбільшу відповідальність за забезпечення відкритості багатокультурних суспільств, де члени різних культурних груп, зокрема новоприбулі й тимчасові мешканці, почувалися б як удома і робили місто ще більш соціально згуртованим. Отож, місцева і регіональна влада відіграє ключову роль у налагодженні гармонійних стосунків між різними спільнотами і послабленні напруги на тлі етнічних, релігійних та культурних відмінностей. “Жити разом” означає взаємодіяти, а для того, щоб мирно і плідно взаємодіяти в багатокультурній спільноті, члени різних етнічних, релігійних і культурних груп мають будувати взаємини у формі діалогу. Це завжди двосторонній процес: більшість повинна прийняти меншість, а меншість мусить прийняти місцеві “правила гри” і нові зобов'язання. Процес взаємного пристосування може супроводжуватися суперечками і труднощами, які місцева та регіональна влада мусить подолати.

Участь іноземних громадян у місцевому житті та політиці

Право іноземних громадян голосувати на місцевих виборах зазвичай визначає національне законодавство. Але слід зауважити, що Конвенція Ради Європи про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, яку ухвалили 1992 року, гарантує, що іноземні громадяни, які легально проживають у країні, не можуть бути зневажені місцевою громадою, а є важливими партнерами місцевої демократії. Це покращує стосунки між іноземними громадянами та іншими учасниками спільноти (політичною владою, адміністративними органами і місцевими мешканцями), що йде на користь не

тільки постійним мешканцям-іноземцям, а й цілому суспільству. Демократія починається на місцевому рівні, а справжня місцева демократія передбачає згуртованість спільноти.

Начерки

Невшатель

Кантон Невшатель⁴² – це франкомовний район Швейцарії, де проживає близько 170 000 мешканців, 40 000 з яких іноземці. Багато “корінних” швейцарців бояться, що імміграція нівелює їхні національні цінності, і сумніваються, що іммігранти можуть бути вірними тій країні, в якій проживають. Тому кантон розробив хартію громадянства і громадянських цінностей для новоприбулих.

Невшатель заклав міцну правову і функціональну основу для політики інтеграції, зокрема заснував:

- Департамент Спеціального уповноваженого зі справ іноземців (Office of the Commissioner for Foreigners), усі 11 працівників якого є іноземцями за етнічним походженням або національністю і володіють більшістю з 95 мов, якими розмовляють у спільноті;
- Комітет з питань інтеграції іноземців, який налічує 40 членів і є дорадчим органом при Державній Раді (Conseil d’Etat).

Кантон заохочує (але не змушує) мешканців вивчати французьку мову. Вивчення мови вважається результатом, а не передумовою соціальної та культурної інтеграції – і цей підхід спрацьовує. На референдумі 2007 року більшість громадян вирішили надати пра-

⁴² 2008 року Рада Європи розпочала програму “Міжкультурні міста” (http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/culture/Cities/Default_en.asp), мета якої – змінити бачення і реакцію міст на культурне різноманіття. Спочатку це був пілотний проєкт в 11 містах Європи, але тепер участь у програмі можуть брати не тільки нові європейські міста, а й міста з інших частин світу. Зазвичай у містах, де було реалізовано програму, існує мир і взаємоповага між спільнотами, які беруть участь в економічному та соціальному розвитку; менше випадків насильства; і вищий за середній рівень ВВП на душу населення. Начерки описують чотири міста, які брали участь у програмі: Невшатель (Швейцарія), Реджо-Емілія (Італія), Суботиця (Сербія) і Тілбурґ (Нідерланди).

во голосу всім мешканцям – продемонструвавши, що ставлення до іноземців покращилося. Це частково заслуга торішньої акції “Невшатель належить тобі” (“Neuchâtel is yours”), яка тривала дев’ять місяців і залучила 260 000 людей до театральних спектаклів, шкільних подій, показів фільмів, екзотичних обідів у місцевих ресторанах, радіо і телепередач, поетичних видань і журналістських статей, тематичних виставок, конференцій і дебатів, плакатних акцій і прес-конференцій.

Загальний рівень зайнятості в кантоні є задовільним завдяки економічній динаміці регіону і невтомному сприянню інтеграції робітників з боку влади, яка запровадила низку місцевих проєктів.

Школи сприяють інтеграції, організовуючи групи адаптації, які проходять програму інтенсивного вивчення французької мови і можуть звертатись до служби “міжкультурного посередництва”. З батьками проводять ознайомчі бесіди, а для старших учнів, яким слід удосконалити мовні навички перед здобуттям професійної освіти, організовують заняття “для молоді на перехідному етапі”.

Служба уповноваженого зі справ іноземців (Service du Délégué aux Etrangers) надає послуги посередника особам або групам, які звертаються до неї (а інколи і тим, що не звертаються). Вона бере активну участь у переговорах між сторонами конфлікту. У службі на добровільних засадах працюють посередники й усні перекладачі, а також діє центр, який надає консультації рідною мовою.

Не дивно, що Невшатель є одним із чотирьох кантонів Швейцарії, який 2009 року проголосував проти заборони будівництва мінаретів.

Реджо-Емілія

Реджо-Емілія – заможне місто у північно-центральної Італії (район Емілія-Романья), у якому проживає більше іноземців, ніж в інших італійських містах. Пріоритетами його публічної політики є: розвиток міжкультурної інтеграції; соціальна згуртованість; підвищення кваліфікації; а також культурні послуги. Ці засади дають громадянам доступ до низки культурних можливостей, а отже,

підтримують модель розвитку, яка уникає соціального відчуження і забезпечує доступ до товарів і послуг. Така політика забезпечила Реджо-Емілії репутацію “відкритого, безпечного і готового до співпраці міста”. Її освітня політика заохочує доброзичливе ставлення молоді до багатокультурності й пояснює, як стереотипи й упередження можуть призвести до дискримінації. У житловій галузі місто уклало Місцевий рамковий пакт (Local Framework Pact) із різними районами. Робоча група громадянського суспільства і соціальних служб працювала над проблемами, які стосуються дітей, і розробила флагманський експериментальний проект – дитячий парламент. Щорічний фестиваль Mondinpiazza і спортивний захід “Due calci al razzismo” (“Два стусани расизмові”) сприяють співпраці між муніципальними установами, місцевими асоціаціями, громадянами, митцями, меншинами, поліцією, італійцями та жінками-іноземками, неповносправними, місцевими керівниками, учнями середніх шкіл та іншими особами. Окрім того, китайська спільнота отримала ширший доступ до системи охорони здоров’я. Шість лікарень у районі Реджо користуються службою міжкультурного посередництва: вони розробили детальну стратегію і план дій та інформують про діяльність служби. Спільний проект із місцевими органами охорони здоров’я покращує мовні та культурні взаємини між іноземними громадянами і службами охорони здоров’я. Жінки, чії діти навчаються у початковій школі, можуть відвідувати курси італійської мови, що забезпечує мовну підтримку та зв’язок зі школою. Також організовують літні курси вивчення італійської мови для учнів середніх шкіл, які погано володіють мовою.

Суботиця

Суботиця – це багатонаціональне місто на півночі Сербії (автономний край Воеводина). 1999 року в околиці Пескара проживало 5 000 етнічних угорців, хорватів, сербів, босняків і буневців і невелика група ромів. У той час понад 500 ромів приїхали до цього міста з Косово*. Проблеми почались тоді, коли стало очевидно, що роми надовго

* Див. прим. 26.

поселились на цих землях (які дуже дешево коштували) і не хочуть повертатися назад. У лютому 2006 року 147 мешканців Пескари, які не належали до спільноти ромів, поскаржились на новоприбулих. Директор Освітнього центру для ромів (Roma Educational Centre) у Суботиці організував зустріч представників усіх громадян з Пескари, місцевої влади, поліції, Центру соціальної роботи, місцевої школи та лікарні. Вони зобов'язали ромів задовольнити вимоги оскаржувачів, а саме: заборонити ромській молоді пізно ввечері голосно вмикати музику. Водночас вони вирішили утворити Комісію з міжетнічних відносин (Commission on Interethnic Relations), до якої входять дев'ятеро членів (і яка досі працює), і дійшли висновку, що головною проблемою цілої околиці є відсутність дороги. Отримавши грант у розмірі 1 000 євро від Міжнародної гуманітарної організації "Save the Children" ("Врятуємо дітей") і заручившись підтримкою міської влади та волонтерів (ромів та представників інших національностей), будівництво дороги завершили, відсвяткувавши цю подію на рівні міста і району.

Роми беруть участь у вирішенні соціальних і освітніх проблем і питань міжетнічних взаємин у Пескари й уже успішно влилися у спільноту. У місцевій початковій школі навчається понад 100 учнів-ромів, 90% з яких є дітьми ромів із Косово, тоді як раніше ця школа відмовлялася приймати навіть дітей місцевих ромів. Сьогодні батьки дітей-ромів відвідують батьківські збори, а діти-роми за допомогою помічника-рома беруть участь у дошкільній програмі.⁴³

Тілбург

Тілбург – це місто на півдні Нідерландів, де проживає понад 200 000 осіб, 23% з яких є вихідцями з 200 різних країн.

Працюючи з мігрантами та вихідцями з родин мігрантів, Тілбург є тим містом, яке вивчає проблеми спільноти та етнічні взаємини й орієнтується на цільові групи мігрантів, здійснюючи заходи в галузі

⁴³ Інформацію надав Стеван Ніколіч, директор Освітнього центру для ромів у Суботиці.

освіти, житла та безпеки. Проте, за словами заступника мера міста Беренда де Вріса⁴⁴, міська рада Тілбурга вирішила припинити цю політику і затвердити новий курс – “Усі мешканці Тілбурга”, який трактує безробіття, закінчення школи екстерном, мовні бар’єри та антисоціальну поведінку не як етнічні проблеми, які вимагають рішень на етнічному рівні, а як завдання для всіх основних служб та інституцій.

Беренд де Вріс сказав: “Ми керуємося принципом, що кожен мешканець відповідає за свою повноцінну участь у громадському житті. Це змусить основні інституції та установи позбутися расових упереджень. Коли етнічний турок – мешканець Тілбурга звертається в довідкове бюро з питань малого бізнесу, йому повинні допомогти як підприємцю, а не відправити в інтеграційну службу. Основні служби та інституції повинні чутливіше ставитися до різних культур. Соціальний працівник має усвідомити, що мешканці міста бувають різними. Допомога й підтримка для малозахищених верств населення мусить стосуватися людей різної етнічної належності. Упродовж кількох років ми будемо здійснювати поточний контроль над цим питанням у кількох районах, враховуючи етнічну належність. Ми прагнемо довести, що річ не в етнічній належності, а в розумінні того, що перед тим, як створювати можливості, слід усвідомити їх відсутність”.

Новий метод випробують у районах. П’ять бідних районів отримають три завдання: для молоді – добре вчитися в школі й завершити навчання; для кожної родини – мати годувальника; для всіх мешканців – піднятися над межею бідності. Етнічна належність не буде враховуватися; увагу зосередять на проблемах. Міська рада та її партнери (житлові корпорації, соціальні служби та служби охорони здоров’я) дали районам 10 років, щоб досягнути цих цілей. Буде використаний метод звітності на основі результатів (Results-Based Accountability, RBA). Застосовуючи цей метод, слід зосередитися на цілях і періодично перевіряти результати проектних заходів. Якщо результати незадовільні, треба відразу змінити проектні заходи.

⁴⁴ Звернення до Групи, Брюссель, 17 березня 2011 року.

Офіційна заява Тілбурґа щодо його міжкультурної політики: “Кожен мешканець Тілбурґа, незалежно від його походження, є частиною спільноти міста Тілбурґ, бере на себе відповідальність за якість життя у місті і працює над цим. Водночас ми визнаємо і цінуємо розмаїття людей і груп у місті, адже ми всі є мешканцями Тілбурґа”.

8. Країни-члени

Усі згадані вище суб'єкти працюють на рівні, нижчому, ніж суверенна національна держава. Якщо вони хочуть бути ефективними, то мусять бути дійсно незалежними та цілеспрямованими. Водночас вони часто потребують фінансової та моральної підтримки національної влади, тому правове поле для інтеграції формується зазвичай на державному рівні. Надзвичайно важливо, щоб національна влада мала відповідні стратегії інтеграції та була готова вжити необхідних заходів. Ці стратегії повинні включати заходи, які дали б змогу:

- а. об'єднати спільноти;
- б. використовувати освіту для ознайомлення з культурним і релігійним різноманіттям;
- в. підтримати соціально та економічно незахищені верстви населення;
- г. гарантувати право на освіту;
- ґ. навчити іммігрантів і їхніх дітей державної мови, а водночас дати їм змогу підтримувати рівень вільного володіння рідною мовою;
- д. допомогти їм працевлаштуватися;
- е. поширити право голосу на виборах і права громадянства на щонайбільшу кількість жителів;
- є. гуманніше ставитися до мігрантів без документів і тих, хто просить притулку.

9. Європейські та міжнародні інституції

Багато міжурядових інституцій у Європі та світі вивчають питання, які розглянуто в доповіді. Це, зокрема, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, Міжнародна організація з міграції та Організація Об'єднаних Націй, особливо Альянс цивілізацій. Але Європейський Союз (насамперед Європейський суд із прав людини) і Рада Європи відіграють вирішальну роль у втіленні принципу “жити разом”.

Упродовж двох останніх десятиліть Європейський Союз виконує дедалі важливішу роль в узгодженні політики щодо мігрантів і тих, хто просить притулку, у країнах ЄС, насамперед у країнах-учасниках Шенгенської зони, які скасували паспортний і візовий контроль на внутрішніх кордонах. Європейська Комісія і Європейська Рада⁴⁵ затвердили низку документів щодо міграції, залучення, інтеграції та громадянства. Однак країни-учасниці не затвердили жодної комплексної стратегії щодо жодної з перелічених проблем. Стратегію залучення ромів почали активно розробляти восени 2010 року, коли кілька західноєвропейських країн виселили ромів, які емігрували зі Східної до Західної Європи після розширення ЄС у 2004 і 2007 роках. Стратегія Європейської Комісії “Європа-2020” вже дала країнам ЄС завдання у двох галузях: освіти (90% дітей-ромів мусять закінчити початкову школу) і зайнятості (75% ромів працездатного віку мусять мати роботу). 6 квітня 2011 року Вівіан Редінг, Комісар Європейського Союзу з питань юстиції, фундаментальних прав і громадянства, зобов'язала країни-учасниці через вісім місяців подати національні плани з цього питання. До того ж у червні Європейська Комісія повинна представити нове Комюніке про інтеграцію (Communication on Integration).

Рада Європи, яка доручила скласти цю доповідь, зосередила свою місію і діяльність навколо боротьби з усіма проявами дискримінації та підтримки багатокультурності й взаєморозуміння. Низка відповідних органів і відділів, зокрема Комісар з прав людини і Європейська комісія проти расизму і нетерпимості (ЄКРН)⁴⁶,

⁴⁵ Європейська Рада (не слід плутати із Радою Європи!) – це назва регулярних зустрічей політичних лідерів усіх країн ЄС. Європейська Комісія є виконавчим органом ЄС.

⁴⁶ Обидві установи звітували перед Групою у Страсбурзі 15 жовтня 2010 року.

досліджують ці проблеми. Втім, найважливіша і справді унікальна інституція Ради Європи – це Європейський суд із прав людини⁴⁷, який тлумачить і застосовує Європейську конвенцію з прав людини та розглядає позови проти країн-членів договору. Близько 800 мільйонів осіб і 47 країн підпадають під дію Конвенції, а отже, належать до юрисдикції Суду.

Найбільшим викликом для суду за останній час є забезпечення рівноваги між розмаїттям і єдністю й узгодження загальнолюдських принципів та норм, що закладені у Конвенції, з культурами і традиціями європейських країн, де зростає різноманіття. Водночас своїми рішеннями Суд категорично заявляє, що порушення людських прав ніколи не можна виправдати, покликаючись на культуру, релігію, традицію або звичай.⁴⁸

Нещодавні рішення Суду затвердили важливі засади у таких галузях:

Свобода віровизнання

Упродовж останніх 10 років значно зростає кількість позовів щодо свободи віровизнання. Зокрема, нормативно-правове регулювання носіння релігійного одягу викликало серйозні суперечки. Що стосується духовного аспекту свободи віровизнання, то Суд визнав, що держава не може змушувати особу розкривати свої релігійні переконання.

Етнічні меншини. Роми

Суд вирішив не давати власне визначення поняттю “національна меншина”. Натомість він наголошує на одній з ознак меншини, а саме на “етнічній” самобутності. Загалом Суд забезпечує непрямий захист окремих членів меншин, апелюючи до принципу поваги до демократичного плюралізму і положень Конвенції, які забороняють

⁴⁷ Венсан Берже, юрисконсульт Суду, виступив на зустрічі Групи 18 березня 2011 року.

⁴⁸ Intercultural Dialogue in the Framework of the European Convention on Human Rights Protection, Patricia Wiater, Council of Europe Publishing, 2010.

дискримінацію. До того ж Суд визнав, що етнічна самотність є невід'ємною складовою ідентичності людини; і що меншини мають право утворювати об'єднання, щоб підтримати свою культуру і самосвідомість.

Суд визнає особливу вразливість ромів. Він часто задовольняє позови заявників-ромів щодо різних питань. Зокрема, Суд зобов'язав державу стежити за особами, які скоюють злочини проти ромів, і притягати їх до судової відповідальності незалежно від того, чи це державні службовці, чи ні. Він також підтвердив, що шкільна сегрегація ромських дітей (у школах для неповносправних дітей з вадами розумового розвитку і в окремих школах чи класах звичайних шкіл) є незаконною дискримінацією.

Релігійні меншини

Загалом релігійні меншини потребують захисту тих самих прав, що й етнічні меншини і роми, насамперед свободи самовираження. Окрім згаданої проблеми релігійного одягу, розміщення релігійних символів у класах державних шкіл спровокувало бурхливі суперечки.⁴⁹

Розглянувши кілька справ про розпалювання ворожнечі проти мусульманських спільнот та іммігрантів, Суд розширив межі, коли держава на свій розсуд вирішує, чи втручатись у свободу самовираження, враховуючи масштаб проблем, пов'язаних зі ставленням до вихідців з родин емігрантів, і необхідність підтримки громадського порядку. Також Суд наполягає, що в публічних виступах політики повинні уникати коментарів, які розпалюють ворожнечу.

⁴⁹ 18 березня 2011 року Суд не визнав порушення Конвенції у справі Лаутсі проти Італії щодо розміщення розп'ять у класних кімнатах італійських державних шкіл (http://www.echr.coe.int/echr/resources/hudoc/lautsi_and_others_v_italy.pdf – Прим. упоряд.). Суд постановив, що питання про релігійні символи у школах належать до компетенції держави. З огляду на те, що держави Європи не досягли консенсусу з цього питання, кожний уряд може діяти на власний розсуд, якщо відповідні рішення не набувають форм нав'язливого навчання релігії (індоктринації).

Виклики імміграції

Більшість рішень Суду щодо справ про “мігрантів” поділяються на дві групи. Перша група – це ситуації, коли позивачі заявляють, що вислання з країни загрожує їм катуванням або брутальним обходженням. Це, зокрема, справи про біженців, коли заявнику відмовили в притулку згідно з Конвенцією ООН про статус біженців 1951 року (Женевська конвенція) або коли статус біженця скасували. (У цих справах Суд віднедавна звертає увагу на особливу вразливість тих, хто просить притулку.) Друга категорія справ – це рішення імміграційних органів вислати з країни або заборонити в’їзд до неї осіб, які хочуть залишитися з іншими членами сім’ї або приєднатися до них. Також існує проблема ув’язнення перед виселенням з країни; з нею пов’язані питання приватного життя: відмова у забезпеченні освіти дітям, які мусять перебувати разом із батьками, яких висилають з країни; дискримінація, коли для окремих груп діють суворіші імміграційні правила; та ефективність заходів, які вживає державна влада щодо позивачів, які заявляють про загрозу катування і брутального обходження або втручання в їх сімейне життя. До того ж постають питання щодо соціальних прав “мігрантів”, можливості їх одруження або визнання шлюбу.

Цей короткий огляд показує, які різноманітні та складні проблеми, пов’язані з правами людини, виникають у рамках концепції “життя разом.” Він також засвідчує важливу роль Європейського суду з прав людини, який стає останньою лінією оборони для тих, чий права порушують, а також Комітету міністрів Ради Європи, головне завдання якого – гарантувати, що країни-члени виконують рішення Суду.

В. Вказівки для дій

І. Стратегічні рекомендації

1. Від людей, що переїжджають до іншої країни, та їхніх нащадків не слід вимагати, щоб вони відмовилися від своєї віри, культури чи самобутності. Однак, як і всі, вони мають дотримуватися законів, вивчити мову, якою розмовляє більшість їхніх нових сусідів, і намагатися давати користь суспільству, в якому проживають.

2. Оскільки від жителів території або держави вимагають дотримання законів, то, на нашу думку, фундаментальний принцип демократії полягає в тому, щоб дати їм право слова у творенні цих законів. Отож, усі держави мають прагнути надати повні громадянські права та обов'язки, – серед яких і право голосу, – якнайбільшій кількості своїх мешканців.

3. Ми закликаємо всі країни-члени Ради Європи, які ще цього не зробили, спрямувати свої зусилля на створення сучасного законодавства про громадянство, за яким право на громадянство здобувають радше за громадянськими, аніж за етнічними критеріями.

4. Водночас із отриманням громадянства мають здобуватися й усі пов'язані з ним права та привілеї.

5. Як крок на шляху до цього, особам без громадянства (незалежно від їхнього походження) слід дозволити голосувати на місцевих виборах міста чи регіону, де вони оселилися (саме така схема вже працює стосовно громадян Європейського Союзу, які мешкають не у власній країні).

6. Ми закликаємо європейських очільників усіх рівнів і сфер (політики, культури, засобів масової інформації, громадянського суспільства) виявити свою правдиву першість, засуджуючи екстремістські, расистські, ксенофобські й антимігрантські вислови, хоч коли і де вони з ними стикаються; а також наполягати, щоб усі злочинні загрози насильства, ґрунтовані на расових, етнічних, релігійних підставах тощо, систематично розслідували та протидіяли їм за допомогою державних і міжнародних правових інструментів.

7. Усі громадяни мають бути готові засудити словесну зневагу та виправити спотворені образи будь-якої групи, хоч де б вони на них натрапили. Представники влади мають особливий обов'язок робити це, а також при кожній нагоді давати справедливу й точну оцінку переконань, культури та діяльності інших груп; це стосується й тих представників влади, чия слава або фах дають їм доступ до ЗМІ та уваги громадськості.

8. Зважаючи на те, що сьогоднішні політичні дебати в Європі спираються на недостовірну інформацію та стереотипи стосовно міграції, ми закликаємо країни-члени Ради Європи дати європейським громадянам правдивішу картину ситуації мігрантів і теперішніх та майбутніх потреб Європи у сфері міграції та сприяти підвищенню поінформованості політичного дискурсу про міграцію та різноманіття.

9. Влада, правоохоронці та судочинці всіх рівнів усіх країн-членів Ради Європи мають робити все можливе для захисту іммігрантів, вихідців із сімей іммігрантів та представників меншин, а також для того, щоб затримати й покарати за законом тих, хто чинить проти них насильство, незаконно кривдить або експлуатує. Їм також слід якнайретельніше дотримуватися рівності у ставленні до всіх частин суспільства, а також не виявляти самим та не терпіти від будь-яких інших груп або структур дискримінації супроти іммігрантів або представників меншин – чи то в освіті, чи в працевлаштуванні, чи в доступі до товарів, житла, послуг, громадських установ і закладів. Якщо комусь несправедливо відмовляють у такому доступі через расу, релігію, стать або сексуальну орієнтацію, необхідно, щоб ця особа мала змогу отримати цілковите та негайне відшкодування згідно з законом.

10. Компетентні органи на всіх рівнях мають визначити групи, що зазнають якихось соціоекономічних проблем (як-от, наприклад, непропорційно високий рівень безробіття, невисокий відсоток освіченості, низький сімейний дохід, неналежне житло), та докласти особливих зусиль, виділивши відповідні ресурси, щоб дати змогу представникам цих груп, особливо дітям і молоді, подолати ці негаразди та добитися справжньої рівності можливостей з іншими членами суспільства.

11. Ми закликаємо всі країни-члени, які ще цього не зробили, вдосконалити і впровадити в життя закони проти всіх форм дискримінації в усіх сферах громадського життя, серед яких і засоби масової інформації. Вони мають спиратися на чіткі урядові механізми, зрозумілі для громадськості.

12. Оскільки становище ромського народу в різних куточках Європи є постійним докором усьому континенту та одним із найсистематичніших порушень європейцями того, що ми любимо називати “європейськими цінностями”, ми закликаємо всіх європейських очільників на всіх рівнях звернути – хоч і запізнїлу – увагу на їхню скруту (зокрема в контексті нещодавньої масштабної депортації ромів із Західної до Східної Європи) та розробити заходи, які ефективно викоренять дискримінацію проти них.

13. Держави вповноважені й зобов’язані контролювати та скеровувати імміграцію, але те, що людині відмовлено у в’їзді або перебуванні в країні, не означає, що вона втратила свої фундаментальні людські права. Ми закликаємо європейців ставитися до всіх мігрантів і біженців до Європи справедливо та гуманно.

14. Ті, хто мешкає на значній відстані від місць прибуття, повинні бути готові виконати свою частину функцій. Це вимагає від країн-членів Європейського Союзу та Ради Європи солідарності та взаємодопомоги.

15. Ми закликаємо всі країни-члени Європейського Союзу та Ради Європи спільно виробити всебічну, послідовну і прозору імміграційну політику, адже брак такої політики призводить до гострих проблем, які часто доводиться залагоджувати на місцевому рівні.

16. Ми рекомендуємо посередництво як інструмент уладнання суперечок на всіх політичних рівнях, зокрема на місцевому, а також закликаємо можновладців проконтролювати, щоб для цього завдання вистачало належно підготованих фахівців.

17. Ми закликаємо всі народи Європи разом простягнути руку допомоги людям з інших частин світу, зокрема своїм сусідам на Близькому Сході та в Північній Африці, які так відважно демонструють свою прихильність до загальнолюдських цінностей сво-

боди та демократії. Ми особливо вітаємо мужність і мудрість тих, хто намагався й намагається досягти свободи без насильства, навіть під загрозою жорстокого насильства з боку тих, хто позбавив їх свободи. Отож, ми просимо головні європейські інституції (Раду Європи, Європейський Союз, Організацію з безпеки та співробітництва в Європі) розробити загальний політичний курс щодо південних і східних середземноморських, близькосхідних і центральноазійських країн та дати їм можливість, якщо вони виявлять бажання і здатність, скористатися з досвіду та майстерності Європи у справі розбудови суспільств, заснованих на верховенстві права, демократії та прав людини, зокрема через участь у відповідному статусі в європейських інституціях і зібраннях. Така політика також дасть змогу європейцям скористатися з досвіду й мудрості сусідів та ліпше зрозуміти історичний і культурний спадок, з яким приїздять до Європи сучасні переселенці.

II. Конкретні рекомендації

Хоча цю доповідь зроблено на замовлення Ради Європи, нас попросили “дати визначення нового поняття «життя разом», яке можна запропонувати громадянам європейських суспільств”. Власне, ми переконані, що цього не може зробити якась окрема інституція, – натомість до цього мають докластися всі європейці: і через своїх обраних представників на всіх рівнях, і через добровільні дії чи то в організованих структурах, чи як індивіди. Відповідно, ми скеруємо ці рекомендації не лише Раді Європи, а й усім країнам-членам і всім їхнім місцевим і регіональним органам влади та громадянським суспільствам.

Наші рекомендації погруповано під заголовками. Деякі звернено конкретно до Європейського Союзу. Це може видатися недоречним у доповіді, яку замовила Рада Європи, однак усі країни-члени ЄС є також членами Ради, до того ж зараз відбувається процес приєднання самого Союзу до Європейської конвенції прав людини. У багатьох політичних сферах, про які йдеться в цій доповіді, постанови ЄС впливають не лише на його членів, а й на сусідів. Зокрема важливо, щоб ЄС взяв на себе провід у політиці щодо міграції та біженців, а також зважав на погляди й інтереси інших країн-членів Ради Європи.

Інтеграція мігрантів і вихідців із сімей мігрантів

18. Ми закликаємо країни-члени звернути увагу на всі прогалини законодавства, практичні недоліки та проблеми з реалізацією законів – зокрема щодо рівного доступу до житла, роботи, освіти й охорони здоров'я, – і частіше послуговуватися відкриттями органів Ради Європи (особливо Європейського суду з прав людини, Європейської комісії проти расизму і нетерпимості та Європейського комітету соціальних прав), де ці прогалини чітко визначено; ми також просимо Раду Європи розробити ліпші показники для вимірювання успішності інтеграційної політики країн-членів.

19. Ми закликаємо Європейський Союз якнайповніше скористатися майбутнім Комюніке Європейської Комісії з питань інтеграції та результатами Європейського саміту, який відбудеться в червні 2011 року, щоб чітко й твердо продемонструвати країнам ЄС свою політичну позицію, закликавши їх дати своєму населенню повну, чітку та правдиву картину поточної й майбутньої потреби Європи в іммігрантах, а також дотримуватися європейських і міжнародних норм і стандартів стосовно інтеграції мігрантів, надання притулку та нелегальної міграції.

20. Ми просимо Європейський Союз розробити всебічну політику міграції з раціональними конституційними та правовими рамками, ґрунтованими на повазі й підтримці фундаментальних прав, згідно зі Стокгольмською програмою та Планом дій на 2010–2014 роки та Європейською стратегією–2020; зокрема:

а) надалі розвивати загальний підхід ЄС до міграції, пошквалюючи співпрацю з країнами, що не належать до ЄС;

б) підтримувати міграцію, щоб задовольнити потреби ринку праці ЄС;

в) далі обстоювати інтеграцію та права іммігрантів (а також вихідців із сімей іммігрантів);

г) звернути увагу на проблему неповнолітніх дітей мігрантів, що залишаються без догляду, і продовжувати співпрацювати з Радою Європи щодо цього питання (зокрема на основі Рекомендацій CM/Rec(2007)9

Комітету Міністрів країнам-членам стосовно проектів благоустрою для неповнолітніх дітей мігрантів, що залишаються без догляду);

г) заснувати у трьох обраних країнах (зокрема на східному та південному узбережжі Середземного моря) службу Європейської економічної міграції (European Economic Migration Information Offices).

21. Рада Європи має особливо пильно обстоювати власні стандарти в цій сфері за допомогою низки інструментів Європейського Союзу в контексті Стокгольмської програми та Плану дій на 2010–2014 роки, що поміж іншим має на меті розвивати в ЄС всебічну політику подолання дискримінації, расизму і ксенофобії та пропаганди рівності й інтеграції.

22. Ми просимо Банк розвитку Ради Європи (Council of Europe Development Bank) приділити особливу увагу підтримці проектів, що мають на меті покращити інтеграцію мігрантів у всіх країнах-членах.

23. Зважаючи на те, що в минулому, встановлюючи стандарти у сфері міграції, зазвичай передовсім наголошували на правах мігрантів, не так чітко окреслюючи їхні обов'язки, Рада Європи у майбутній роботі зі встановлення стандартів у цій сфері мала б розробити вказівки, що стосуватимуться *і* прав, *і* обов'язків, а також зв'язку між ними.

Громадянство та право голосу

24. Ми закликаємо всі країни-члени сприяти в отриманні громадянства всім постійним мешканцям їхніх територій, спрощувати відповідні процедури та не сприймати громадянство іншої країни як перешкоду, недолік чи ознаку нелояльності.

25. Щоб спонукати до активної участі в громадському житті на місцевому рівні всіх мешканців, які законно перебувають під певною юрисдикцією, ми просимо усі країни-члени, які ще цього не зробили, дозволити особам без громадянства, які оселилися в певному місті або регіоні, голосувати на місцевих і муніципальних виборах – як це дозволено в усіх країнах Європейського Союзу всім громадянам, що проживають не у власній країні. Цю практику можна поширити на

іммігрантів, які проживають на якійсь території встановлений відтинок часу, та вважати проміжним етапом на шляху до повноцінного громадянства. Ми також закликаємо країни-члени, які цього ще не зробили, підписати і ратифікувати Конвенцію Ради Європи про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні (наразі її підписали 13 країн-членів, але ратифікували лише 8).

26. Ми просимо Раду Європи допомогти країнам-членам, замовивши порівняльне дослідження законів про громадянство щодо інтеграції іммігрантів, вихідців із сімей іммігрантів та представників меншин.

Притулок і гуманітарні питання

27. Ми закликаємо Раду Європи і Європейський Союз у тісній співпраці розробити і реалізувати послідовну та гуманну схему надання притулку, яку можна буде застосовувати в загальноєвропейському контексті, а також підготувати довготривалу перспективу для Європи у цій сфері й стратегію солідарності між державами та “спільної відповідальності” між мігрантами й іншими мешканцями чи громадянами, а окрім того:

а) впевнитися, що міграційна політика та політика надання притулку країн-членів цілком відповідає стандартам Ради Європи, особливо її документам із прав людини, зокрема Європейській конвенції з прав людини та іншим документам, які розробив Європейський суд із прав людини; а також дати країнам-членам чіткі інструкції, як утілювати ці стандарти в життя та підвищувати ефективність їхніх процедур за умов, коли за короткий час в одну країну або місцевість прибуває багато біженців;

б) перевірити, чи схема надання притулку Європейського Союзу (у контексті перегляду політики надання притулку, ініційованого згідно зі Стокгольмською програмою) не спричинить ризику структурних порушень Європейської конвенції з прав людини;

в) розглянути доцільність роботи над встановленням нових стандартів стосовно умов прийняття й затримання біженців та

нелегальних мігрантів, беручи до уваги поміж іншим регламент “Дублін II”*, відповідні рішення Європейського суду з прав людини та діяльність Європейського комітету з питань запобігання катуванням і нелюдському чи принизливому для гідності обходженню чи покаранню (КЗК);

г) обміркувати укладення спільних рекомендацій, як обходитися з нелегальними мігрантами, біженцями й особами без громадянства;

г) продумати організацію міграційного трастового фонду, подібного до вже створеного Трастового фонду з людських прав Ради Європи**, який фінансувався б головно з добровільних внесків країн-членів, щоб гарантувати гнучкість їхньої роботи у сфері міграції та пришвидшити реагування на актуальні міграційні проблеми.

28. Ми наполегливо рекомендуємо країнам-членам не затримувати біженців і нелегальних мігрантів (хіба якщо є доконечна потреба), а також надавати й застосовувати альтернативи затриманню, як-от:

- випробувальний термін на громадських роботах;
- домашнє затримання (домашній арешт);
- дозвіл на роботу;
- напівзатримання (частину доби затриманий має провести у в'язниці);
- обмеження свободи (заборона залишати місце проживання);
- звільнення під заставу.

29. Ми просимо Раду Європи запропонувати свій досвід і механізми підготовки тим, хто перебуває на передовій лінії роботи в цій сфері, – до прикладу, прикордонникам, – зокрема надати країнам-членам консультації експертів стосовно того, як ефективно та з дотриманням прав людини розподіляти владу, повноваження і процедури цих “передовиків”. Задля цього Організація має співпрацювати з органами Європейського Союзу, як-от Європейський відділ підтримки біженців на Мальті (що його Європейський Союз тепер посилює), варшавський “Фронтекс” (Frontex) та Верховний Комісар ООН у справах біженців.

* Див.: http://europa.eu/legislation_summaries/justice_freedom_security/free_movement_of_persons_asylum_immigration/l33153_en.htm – Прим. упоряд.

** Див.: <http://www.coe.int/t/dghl/humanrightstrustfund/> – Прим. упоряд.

30. Зважаючи на те, що парламентарі мають право відвідувати центри попереднього затримання, члени Парламентської асамблеї можуть узяти приклад із членів Європейського Парламенту й ознайомити громадськість із умовами (часто жахливими), з якими доводиться стикатися мігрантам і біженцям. Ця діяльність не має заміщати або дублювати роботу відповідних національних моніторингових інстанцій, наприклад, омбудсменів або спеціальних служб, однак вони можуть знадобитись як попереджувальний механізм і засіб для Ради Європи підвищити усвідомлення потреби запровадити простіші та гуманніші процедури.

Г. Освіта, молодь, міжкультурний діалог

31. Ми закликаємо освітян і керівників освітньої галузі в усіх країнах-членах розвивати “міжкультурну компетентність” як центральний елемент шкільної програми та поширювати її за межі офіційної освіти – на музеї й культурні заклади, культурні події та фестивалі, а зокрема на ЗМІ; Раді Європи слід продовжувати працювати над концептуальними рамками, щоб сприяти поступові в цій сфері.

32. Ми рекомендуємо країнам-членам ужити необхідних заходів, щоб і надалі спрощувати мобільність студентів і працівників освіти на всіх рівнях, – адже це важливий засіб сприяння міжкультурній освіті, – наприклад, шляхом перегляду обмежень і політики, зокрема в таких галузях (хоч і не лише в них), як візові й імміграційні правила, регуляції соціальної безпеки та дозвіл на роботу для освітян (а також для студентів, яким часткова зайнятість потрібна, щоб сплачувати за навчання). Для цього Раді Європи варто запровадити спеціальну схему мобільності та розробити нормативний текст із положеннями, які б спростили мобільність для вчителів та науковців, щоб зміцнити міжкультурну освіту.

33. Ми просимо Раду Європи впровадити пілотні проекти з міжкультурного діалогу для обмеженої кількості початкових і загальноосвітніх шкіл та ВНЗ у країнах-членах, а також поміркувати над започаткуванням нагороди Ради Європи для освітніх закладів за роботу в цій сфері. Рада Європи може також видати або ж замовити посібник

із асиміляції різних поглядів та “образу Іншого” в історії викладання, водночас заохочуючи органи влади освітніх галузей сусідніх із Європою регіонів, зокрема Середземномор’я, прийняти багаторакурсний підхід (до чого докладеться Центр Ради Європи “Північ–Південь”).

34. Ми закликаємо Раду Європи у співпраці з країнами-членами та організаціями громадянського суспільства втілити в життя програму під назвою “Молодіжні послы миру”, що має на меті підвищити свідомість молоді й громадськості загалом щодо стандартів та інструментів Ради Європи, зокрема на територіях, де відбувалися конфлікти; а також застосувати інноваційний освітній підхід, розроблений у рамках програми “Молодіжні табори миру”, в інших контекстах конфліктів, де задіяна молодь, – до прикладу, в контексті протистояння молодих ромів і муніципальної влади або молоді з неблагополучних міських районів і правоохоронців.

35. Ми рекомендуємо створити регулярну систему оцінки розвитку міжкультурного діалогу в країнах-членах Ради Європи (у формі Європейського Форуму що три роки або Європейської доповіді), відправним пунктом якої була б Біла книга про міжкультурний діалог; можна подумати про розробку “дитячого” видання Білої книги для початкової та середньої школи, а також для роботи з молоддю; ґрунтуючись на результатах Обміну думками щодо релігійного виміру міжкультурного діалогу, Рада Європи та країни-члени мають розробити стабільну та визнану платформу поліпшення зв’язків із високопосадовими представниками релігій та позаконфесійних організацій і надалі співпрацювати з особистими представниками чинного Голови ОБСЄ задля пропаганди терпимості, боротьби з ксенофобією, расизмом і дискримінацією.

Засоби масової інформації

36. Ми заохочуємо журналістів і працівників ЗМІ бути особливо обачними, аби не поширювати міфів і стереотипів стосовно членів окремих етнічних або релігійних груп, та гарантувати членам таких груп можливість висловлювати власні погляди й оприлюднювати власну версію подій; з огляду на це ми закликаємо Раду Європи організувати регулярні зустрічі за участі представників головних

європейських медійних мереж задля подальшого втілення в життя рекомендацій Ради Європи стосовно питань фахової підготовки, етики та складання контенту; а також укласти й розповсюдити збірник успішних національних ініціатив, спрямованих на подолання дискримінації у ЗМІ, забезпечення етичного висвітлення проблем меншин та поліпшення доступу меншин до засобів масової комунікації.

37. Ми закликаємо всі країни-члени забезпечити впровадження програм медіаграмотності у шкільні програми як основний елемент і навчити дітей і молодь бути обережними щодо висловлювань, мотивованих расистським, ксенофобським, антисемітським ухилом тощо, які можуть їм трапитися в Інтернеті. Окрім того, у країнах-членах правоохоронців мають готувати до того, як діяти у випадку ненависницьких злочинів із такою мотивацією та як працювати з Інтернет-індустрією, щоб спонукати її до активнішої участі в боротьбі з цією проблемою.

38. Ми закликаємо Раду Європи продовжувати роботу з представництвами медійних організацій та з журналістами, щоб розробити вказівки щодо подолання дискримінації на робочому місці та створення міжнародної культури, в якій плекатимуть недискримінацію, зокрема в питаннях найму журналістів і працівників телерадіомовлення.

39. Ми закликаємо Раду Європи створити диверсифікаційний фонд спільного виробництва в рамках Фонду Eurimages*, як було вже запропоновано у Рекомендаціях 1277 (1995) та 1768 (2006) Парламентської асамблеї. Цей фонд підтримуватиме кіно та документальні фільми, що окреслюють культурне розмаїття сучасного європейського суспільства, доповнюючи наявні національні ініціативи в цій сфері.

40. Ми запрошуємо Раду Європи – можливо, у співпраці з механізмом швидкого реагування ЗМІ Альянсу цивілізацій ООН та Бюро демократичних інституцій і прав людини Організації з безпеки та співробітництва в Європі (БДПЛ ОБСЄ) – підтримати створення незалежної структури (спостережного пункту або вебсайту), що проводитиме моніторинг ЗМІ, аби впевнитися, що ті належно виконують свою роботу у випадках, пов'язаних із дискримінацією, ксенофобією та нетерпимістю.

* Див.: <http://www.coe.int/t/dg4/eurimages/> – Прим. упоряд.

Г. Інтеграція ромів

41. Нагадуючи всім країнам-членам про їхню першочергову відповідальність за політику сприяння інтеграції ромів у сферах зайнятості, освіти, охорони здоров'я та житла, ми закликаємо Європейський Союз застосувати нові Рамки національних стратегій інтеграції ромів*, аби ефективно протистояти всім формам порушень фундаментальних прав ромів, серед яких дискримінація, сегрегація, ненависницькі промови, профілювання за етнічними ознаками, незаконне зняття відбитків пальців, виселення або звільнення, а також покласти край практиці повернення ромів до країн, де їх можуть піддавати тортурам або приниженням.

42. Ми також закликаємо Європейський Союз використати ці нові Рамки, щоб усунути сегрегацію в освіті (шляхом найму ромів на посаду шкільних медіаторів та збільшення кількості вчителів-ромів), а також щоб забезпечити рівний доступ до початкової освіти, професійної підготовки та навчання впродовж усього життя.

43. Ми також вважаємо доконечним використання цих нових Рамок як способу забезпечити ефективний доступ ромів до ринку праці шляхом надання підприємцям-ромам мікрокредитів. Ми закликаємо країни Європейського Союзу та Комісію вжити заходів, що спонукатимуть наймати ромів на посади в державному управлінні.

44. Ми закликаємо Комітет Міністрів Ради Європи, згідно з постановами Зустрічі на високому рівні від 20 жовтня 2010 року** й у цілковитій відповідності до нових рамок Європейського Союзу, у партнерстві з БДІПЛ ОБСЄ, надалі розвивати загальну всеєвропейську стратегію соціальної інтеграції ромів, зокрема:

а) видавати щорічний моніторинговий звіт, щоб пришвидшити поступ, – що стане істотним внеском до Десятиліття інтеграції ромів (2005–2015), – та підготувати план дій, який гарантуватиме, що це питання залишатиметься пріоритетним по тому, як Десятиліття закінчиться;

* Див.: http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf – Прим. уперед.

** Див.: http://www.coe.int/t/dc/files/events/2010_high_level_meeting_roma/default_en.asp – Прим. уперед.

б) надалі працювати з країнами-членами, щоб установити чіткі цілі з конкретними часовими рамками подолання сегрегації ромів у школах і ганебної практики діагностувати ромських дітей розумово неповноцінними та відправляти їх до спецшкіл, порушуючи цим чинні постанови Європейського суду з прав людини. Країни-члени мають впровадити загальні програми для дошкільного віку та раннього дитинства, що допомагатимуть обділеним у багатьох аспектах дітям підготуватися до школи, гарантуватимуть відсутність в інтегрованому освітньому середовищі дискримінації стосовно дітей-ромів; забезпечуватимуть належну підготовку вчителів до роботи в умовах різноманіття;

в) зважаючи на те, що брак детальних даних часто вважали додатковою перешкодою на шляху поступу та чинником, який послаблює ефективність курсу на подолання дискримінації та сприяння рівності, започаткувати європейське порівняльне дослідження в цій сфері та дати відповідні рекомендації, – можливо, у співпраці з Агентством фундаментальних прав Європейського Союзу. Ці дані мають бути анонімними, у них реєструватимуться лише ті етнічні та інші ознаки, які індивіди добровільно за собою визнають;

г) надалі зміцнювати громадянське суспільство ромів та підтримувати ромів як активних громадян, а не пасивних реципієнтів, зокрема через всеєвропейську кампанію на підтримку виборчої реєстрації, поінформованого вибору та програм громадянської освіти задля сприяння активній громадянській позиції в ромській громаді.

Підтримка акцій на місцевому та регіональному рівнях

45. Пам'ятаючи, що європейські міста є основним полем бою в боротьбі за поєднання різноманіття і свободи, ми закликаємо всі країни-члени впровадити загальнонаціональні програми підготовки для державних службовців і працівників місцевих і регіональних соціальних служб, які працюють із мігрантами або людьми, що походять із сімей мігрантів.

46. Ми закликаємо всі країни-члени посилити рамки міжму-ніципальної та міжрегіональної співпраці, уможливаючи, зокрема, співробітництво між європейськими та неєвропейськими муніципалітетами та регіонами південного та східного узбережжя Середземного моря, пам'ятаючи, що вже існують і потребують подальшого розвитку початкові рамки міжнародної співпраці, ґрунтовані на Європейській рамковій конвенції про міжкордонну співпрацю між територіальними громадами або органами влади* та на її протоколі.

47. Ми просимо Раду Європи й надалі розвивати програму “Міжкультурні міста”, зокрема заохочувати створення національної мережі міжкультурних міст, щоб, наскільки можливо, адаптувати це поняття до конкретних національних контекстів; а також спрощувати поширення програми “Міжкультурні міста” за межі Європи за підтримки Центру “Північ–Південь” при Раді Європи.

48. Ми запрошуємо Конгрес місцевих і регіональних органів влади при Раді Європи до співпраці з Комітетом регіонів Євросоюзу та з іншими європейськими мережами місцевих і регіональних влад (серед яких і мережа міжкультурних міст), щоб:

а) впровадити постійний механізм відстеження виявів дискримінації, расизму та ксенофобії на місцевому рівні;

б) створити правову й фінансову основу для організації місцевих відділів боротьби з дискримінацією на територіях з високим рівнем імміграції. Базові стандарти роботи таких відділів мають бути прописані в національному законодавстві.

Політичний екстремізм, расизм та антимігрантський дискурс

49. Ми закликаємо всіх політичних провідників, які намагаються резонно реагувати на реальну й справедливу громадську стурбованість надмірною або нелегальною імміграцією, протистояти виникненню ксенофобських або расистських партій, не розпалювати громадянської тривоги через мігрантів або меншини та не маніпу-

* Див.: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/html/106.htm> – Прим. упоряд.

лювати нею задля політичного зиску; зважаючи на це, ми просимо Парламентську асамблею Ради Європи і далі сприяти підвищенню етичних стандартів політичного розв'язання проблем, пов'язаних із расовим, етнічним або національним походженням і релігією, спираючись на Хартію нерасистського суспільства Європейських політичних партій*, підписану Президентом цієї організації та Президентом Європейського Парламенту 2003 року.

50. Ми просимо Парламентську асамблею Ради Європи призначити доповідача з питань політичного екстремізму й організувати щорічний форум з проблеми екстремізму (його можлива назва – колоквиум Ст'єга Ларссона (Stieg Larsson colloquium)).

Робота з сусідами

51. Ми закликаємо Комітет Міністрів надати в Раді Європи спеціальний статус (що передбачатиме ближчі зв'язки, ніж статус спостерігача) країнам південного та східного середземноморського узбережжя й Центральної Азії, які висловлюють таке бажання та засвідчують готовність дотримуватися Європейської конвенції прав людини.

52. Країнам, наділений таким статусом, слід сприяти в отриманні повного членства в певних органах Ради Європи – до прикладу, в Центрі “Північ–Південь” або в Європейській комісії за демократію через право (ширше відомій під назвою Венеціанська Комісія); їх також слід запрошувати до повноцінного членства у Форумі майбутнього демократії при Раді Європи та до заснування й адміністрування шкіл політичних студій.

53. Усі спільні заходи Ради Європи та сусідніх країн із новим статусом – включно з окресленим у попередньому параграфі – слід групувати до купи та координувати через “механізми сусідства” (neighbourhood facility), що фінансуватимуться з фонду, до якого члени зможуть робити добровільні внески.

* Див.: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/38-seminar_ankara_2011/Charter.asp – Прим. упоряд.

54. Рада Європи має звернутися до Ліги арабських держав із пропозицією партнерства, згідно з якою ці дві організації спільно працюватимуть над тим, щоб арабські держави могли повніше використовувати наявні інструменти забезпечення прав людини.

Реалізація наших пропозицій

55. Ми просимо Генерального секретаря Ради Європи призначити спеціального представника високого рівня, уповноваженого доводити зміст цієї доповіді до уваги політичних провідників та стежити за його реалізацією, за допомоги оперативної групи, відповідальної за дотримання послідовності у виконанні рекомендацій цієї доповіді в рамках Організації.

56. Ми закликаємо Комітет Міністрів Ради Європи скласти план дій, який відобразатиме рекомендації цієї доповіді, з метою представити його до ратифікації на зустрічі на високому рівні у найближчому майбутньому.

57. Ми просимо Раду Європи розробити кодекс добросовісної практики “життя разом серед різноманіття та свободи в Європі”, ґрунтований на рекомендаціях цієї доповіді, а також на чинних правових стандартах Ради Європи й інших дорадчих текстах, як-от Біла книга про міжкультурний діалог, укладена 2008 року.

58. Ми закликаємо Генерального секретаря дати Комітетові Міністрів пропозиції щодо спрощення й раціоналізації механізму Ради Європи задля того, щоб доповідей робилося менше, але вони були актуальнішими, читабельнішими, більше впливали на громадську думку та можновладців у країнах-членах.

59. Ми закликаємо уряди Польщі й України, які головуватимуть відповідно у Європейському Союзі та Комітеті Міністрів Ради Європи наприкінці літа і на початку осені 2011 року, скликати спільну зустріч Ради Європи та Європейського Союзу з приводу різноманіття, на якій країни-члени обох організацій мають розглянути питання, поставлені в цій доповіді, та узгодити спільну стратегію дій у сфері різноманіття та прав людини.

Додаток 1: Мандат Групи

1. Дослідження

Бути європейським громадянином означає бути членом співтовариства, заснованого на повному користанні з прав особистості, зокрема таких, як гарантований демократично обраний уряд та захищена неупереджена і незалежна судова система, а також толерантність, взаємна повага і сприйнятливість до розмаїття. Це означає також прийняття певних зобов'язань стосовно інших осіб, дотримання принципів демократії та сприяння розвиткові справедливого і згуртованого суспільства.

Ця “європейська модель” тепер перебуває під загрозою через відродження нетерпимості та дискримінації. Останні кілька років усі країни-члени Ради Європи потерпають від погіршення соціальних зв'язків, радикалізації та збільшення розриву між різними громадами всередині їхніх суспільств. Ці тривожні події підбивають єдність у наших європейських суспільствах і можуть поставити під загрозу європейські демократичні досягнення.

Рада Європи, як запорука Європейської конвенції з прав людини, відповідає – разом з іншими партнерами – за захист міжнародних цінностей демократії, прав людини і верховенства закону, які є основними передумовами безпеки й стабільності в Європі. Знання про те, як “жити разом”, є ключовою частиною концепції “м'якої безпеки”. Гармонійне співіснування членів суспільства є найкращою гарантією його міцності й прогресу.

З метою надати допомогу Раді Європи у вирішенні цих проблем Генеральний секретар та представники майбутнього турецького головування в Комітеті міністрів запропонували у травні 2010 року під час проведення Міністерської сесії створити “групу видатних осіб”

для підготовки доповіді в якості основи для можливої майбутньої діяльності Ради Європи. Мандат Групи мав включати:

1) оцінювання серйозності ризиків для цінностей Ради Європи, пов'язаних зі зростанням нетерпимості й поширенням “комунітаристських” підходів;

2) визначення джерел цих явищ (ідеологічних, моральних, релігійних, економічних, соціальних, культурних тощо);

3) визначення нової концепції “життя разом”, яку можна було б запропонувати громадянам європейських суспільств.

2. Членство в Групі

Група складатиметься з дев'ятох високопоставлених осіб, які мають досвід і особливий інтерес до цієї проблематики. Її склад забезпечує, мірою можливості, збалансований географічний розподіл, рівність представництва жінок і чоловіків та різноманітність професій. Доповідач буде відповідати за підготовку проекту доповіді.

Члени групи:

1. Йошка Фішер (Німеччина, Голова)
2. Емма Боніно (Італія)
3. Тімоті Гартон Еш (Великобританія)
4. Мартен Ірш (Франція)
5. Данута Гюбнер (Польща)
6. Айше Кадіоглу (Туреччина)
7. Соня Ліхт (Сербія)
8. Владімір Лукін (Росія)
9. Хав'єр Солана (Іспанія)

Доповідач – Едвард Мортімер (Великобританія)

Методологія

Групу видатних діячів буде підтримувати Секретаріат Ради Європи (Директорат з планування політики управління) у питаннях організації та підготовки її засідань. Група буде зустрічатися шість разів у період між жовтнем 2010 і травнем 2011 року. Її операційні витрати будуть покриті за рахунок уряду Туреччини.

Додаток 2: Засідання Групи й опитані люди

1-е засідання (Страсбург, 15 жовтня 2010 року)

• Габріела Баттайні-Драгоні, Генеральний директор з освіти, культури та культурної спадщини, молоді та спорту, координатор з питань міжкультурного діалогу та кампанії Ради Європи проти дискримінації

- Томас Хаммарберг, Комісар Ради Європи з прав людини
- Нільс Муйжніекс, Голова Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ECRI)

2-е засідання (Будапешт, 2 грудня 2010 року)

• Золтан Балог, Державний секретар з соціальної інтеграції, Угорщина

• Костел Беркус, Голова ради Фонду освіти ромів (Roma Education Fund)

• Відеоповідомлення від Лівії Ярока, члена Європейського парламенту

• Роберт Кушен, Виконавчий Директор, Європейський центр із прав ромів (European Roma Rights Center)

• Осман Баліч, координатор громадської організації “Ліга за Десятиліття інтеграції ромів (2005–2015)” (League for the Decade of Roma Inclusion 2005–2015), Сербія

• Іштван Дьярматі, Посол, Угорщина

• Дьордь Макула, Прес-секретар угорської поліції, Генеральний секретар Товариства європейських ромів – співробітників правоохоронних органів (Fraternal Association of European Roma Law Enforcement Officers)

• Каталіна Барсоні, Директор Фонду Romedia, Угорщина

3-є засідання (Стамбул, 13-14 січня 2011 року)

• Зустріч зі Вселенським Патріархом Грецької православної церкви

• Зустріч із Ахметом Давутоглу, Міністром закордонних справ Туреччини, Головою Комітету Міністрів Ради Європи

• Айхан Кая, Стамбульський університет Bilgi (Istanbul Bilgi University)

• Ферхат Кентель, Стамбульський університет Şehir (Istanbul Şehir University)

• Фаміль Арслан, Європейська асоціація професіоналів-мусульман (European Muslim Professionals Network)

4-є засідання (Мадрид, 14-15 лютого 2011 року)

• Жорже Сампайо, Верховний представник Альянсу цивілізацій ООН (United Nations High-Representative for the Alliance of Civilisations)

• Габріела Баттайні-Драгоні, Генеральний директор з освіти, культури та культурної спадщини, молоді та спорту, координатор з питань міжкультурного діалогу та кампанії Ради Європи проти дискримінації

• Мукті Джейн Кемпін, директор тренінгової компанії “Culture Wise” (Великобританія)

• Жоан-Андреу Роха Скарпетта, заступник декана факультету журналістики університету Abat Oliba CEU в Барселоні (Іспанія)

• Мануела Меса, директор Іспанського фонду “Культура за мир” (Fundación Cultura de Paz, CEPAZ), Мадрид

• Кетрін Ф’еші, директор аналітичного центру “Counterpoint” (Сполучене Королівство) і Сабін Селчоу, науковий співробітник програми “Глобальне громадянське суспільство”, Лондонська школа економіки (Global Civil Society Programme, London School of Economics)

5-є засідання (Брюссель, 17-18 березня 2011 року)

• Сесілія Мальмстрьом, Комісар Євросоюзу з внутрішніх справ

• П’єр Мірель, Директор з питань розширення на Західних Балканах, Генеральний директорат з питань розширення ЄС, Європейська Комісія

- Кейт Вітмор, Президент Конгресу місцевої й регіональної влади Ради Європи
- Роман Яборхель, Відділ культури міста Люблін, Польща
- Беренд де Вріс, заступник мера міста Тілбург, Нідерланди
- Назія Хусейн, директор проекту Фундації “Відкрите Суспільство” “Вдома в Європі” (Open Society Foundations Project “At home in Europe”)
- Алард Дюбуа-Реймон, директор Швейцарського федерального відомства з питань міграції (Swiss Federal Office for Migration)
- Венсан Берже, юрисконсульт, Європейський суд із прав людини
- Ільзе Брандс Керіс, директор Управління Верховного комісара у справах національних меншин Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ)

6-е засідання (редакційна нарада, Зальцбург, 7-8 квітня 2011 року)

Додаток 3: Зведена бібліографія

1. Рада Європи

Конвенції і статuti

Конвенція про захист прав людини та основних свобод, 1950

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/005.htm>*

Європейська соціальна хартія (переглянута), 1996

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/163.htm>

Рамкова конвенція про захист національних меншин, 1995

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/157.htm>

Європейська конвенція про участь іноземців у громадському житті на місцевому рівні, 1992

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/144.htm>

Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації дій расистського і ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи, 2003

<http://conventions.coe.int/treaty/en/treaties/html/189.htm>

Інші прийняті тексти та довідкові документи

Комітет міністрів

Рекомендація СМ/Рес (2011)1 про взаємодію між мігрантами та приймаючими суспільствами

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1734809>

Рекомендація СМ/Рес (2011)2 про перевірку навичок мігрантів

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1734833>

* Тут і далі для зручності подано посилання на сайти – Прим. упоряд.

Рекомендація CM/Rec(2010)7 щодо Хартії Ради Європи про виховання демократичного громадянства й освіти в сфері прав людини

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2010\)7](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2010)7)

Рекомендація CM/Rec(2009)4 про освіту ромів та тих, хто подорожує по Європі

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2009\)4](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2009)4)

Біла книга з міжкультурного діалогу, 2008

http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/publication_whitepaper_id_en.asp

Рекомендація CM/Rec(2008)10 про покращення доступу мігрантів та осіб емігрантського походження до працевлаштування

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)10](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)10)

Рекомендація CM/Rec(2008)12 про вимір релігій і нерелігійних переконань в міжкультурній освіті

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)12](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)12)

Рекомендація CM/Rec(2008)5 про політику щодо ромів і/або тих, хто подорожує по Європі

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)5](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)5)

Рекомендація CM/Rec(2008)4 про сприяння інтеграції дітей мігрантів або дітей з емігрантського середовища

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2008\)4](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2008)4)

Рекомендація CM/Rec(2007)9 щодо проектів благоустрою для безпритульних неповнолітніх мігрантів

[https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec\(2007\)9](https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?Ref=CM/Rec(2007)9)

Парламентська асамблея

Рекомендація 1904 (2010) – Захист меншин у Європі: найбільш ефективна практика роботи і недоліки в реалізації спільних стандартів

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1904.htm>

Резолюція 1743 (2010) – Іслам, ісламизм та ісламофобія в Європі
<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1743.htm>

Резолюція 1760 (2010) – Нова риторика в дискурсі безпеки Європи: до питання про ромів

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1760.htm>

Доповідь “Дискримінація за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності”, 2010

<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc10/EDOC12185.htm>

Резолюція 1768 (2010) – Роми в пошуках притулку в Європі

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1768.htm>

Резолюція 1754 (2010) – Боротьба з екстремізмом: досягнення, недоліки й невдачі

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/ERES1754.htm>

Резолюція 1563 (2007) – Боротьба з антисемітизмом у Європі

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/ERES1563.htm>

Резолюція 1568 (2007) – Програми легалізації для нелегальних мігрантів

<http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta07/ERES1568.htm>

Конгрес місцевих і регіональних влад

Резолюція 318 (2010) – Культурна інтеграція жінок-мусульманок у європейських містах

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1684369>

Резолюція 280 (2009) – Міжкультурні міста

<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1666141&SecMode=1&DocId=1640374&Usage=2>

Рекомендація 245 (2008) – Міжкультурний та міжрелігійний діалог: можливості для місцевої демократії

<https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1461802&SecMode=1&DocId=1251002&Usage=2>

Комісар з прав людини

Звіт про діяльність за 4-й квартал 2010 року

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1738857>

Щорічний звіт про діяльність за 2009 та 2010 роки

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1608717>

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1765457>

Тематична доповідь CommDH/IssuePaper(2010)1 – Криміналізація міграції в Європі: наслідки для прав людини

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1579605>

Тематична доповідь CommDH/IssuePaper(2007)1 – Права людини щодо нелегальних мігрантів у Європі

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1237553>

Популістська риторика таврує європейських мусульман. 28 жовтня 2010 року

<https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1695977>

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості (ЄКРН)

Річний звіт про діяльність ЄКРН за 2009 рік

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/Annual_Reports/Annual%20report%202009.pdf

Рекомендації щодо загальної політики

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/generalthemes_EN.asp

Інші публікації та веб-сайти

Le Conseil de l'Europe et les Roms, 40 ans d'action, Jean-Pierre Liegeois, editions du Conseil de l'Europe, 2010

Intercultural Dialogue in the Framework of the European Convention on Human Rights Protection, Patricia Wiater, Council of Europe Publishing, 2010

Migrants and their descendants – Guide to policies for the well-being of all in pluralist societies, Council of Europe Publishing, 2010

Living in Diversity – Lesson Plans for Secondary Schools, Council of Europe Publishing, 2010

Institutional accomodation and the citizen: legal and political interaction in a pluralist society (Trends in social cohesion n°21), Council of Europe Publishing, 2009

Manual on hate speech, 2009

<http://book.coe.int/ftp/3342.pdf>

Заключна доповідь кампанії Ради Європи “Скажи «Ні!» дискримінації” – ЗМІ та розмаїття: подальші кроки щодо сприяння доступу меншин до ЗМІ

http://www.coe.int/t/dg4/anti-discrimination-campaign/Source/CoEDiversity_FinalReport_en.pdf

Довідник з європейського недискримінаційного права. Європейський суд із прав людини й Агентство Європейського союзу з фундаментальних прав, 2011

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/FRA-CASE-LAW-HANDBOOK_EN.pdf

2. Європейський союз

Доповідь експертної групи щодо майбутнього ЄС–2030 для Європейської Ради “Проект Європа–2030 – виклики й можливості”

http://www.reflectiongroup.eu/wp-content/uploads/2010/05/reflection_en_web.pdf

Посібник з інтеграції для політиків і практиків, Європейська комісія, 2010

http://ec.europa.eu/ewsi/UDRW/images/items/doc1_12892_168517401.pdf

Сайт Європейського Союзу з питань інтеграції

<http://ec.europa.eu/ewsi/en/>

Дискримінація в ЄС в 2009 році, Eurobarometre Special 317, 2009

http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_317_en.pdf

Розмаїття ЗМІ: тримання руки на пульсі різноманітності в засобах масової інформації, Європейська Комісія, 2009

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=2748&langId=en>

Links between migration and discrimination – European Network of Legal Experts in the non-discrimination field, Olivier de Schutter, European Commission Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, 2009

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=4676&langId=en>

Trade union practices on anti-discrimination and diversity, Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2010

<http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6163&langId=en>

Undocumented Migration: Counting the Uncountable – Data and Trends across Europe, a project funded by the European Commission, DG Research, Sixth Framework Programme (2009), Final report

Звіт про тероризм та його тенденції в ЄС, Європол, 2010

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/TE-SAT%202010.pdf>

Агентство Європейського союзу з фундаментальних прав

<http://fra.europa.eu/>

Багаторівнева дискримінація: Програма досліджень становища меншин та дискримінації в Європейському Союзі (EU-MIDIS), 2010

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU_MIDIS_DiF5-multiple-discrimination_EN.pdf

Усвідомлення прав і рівності осіб. Зміцнення ієрархії фундаментальних прав у Європейському Союзі III. Програма досліджень становища меншин та дискримінації в Європейському Союзі (EU-MIDIS), 2010

http://fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_RIGHTS_AWARENESS_EN.PDF

Антисемітизм: короткий огляд ситуації в Європейському Союзі (2001–2009), 2009

http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Antisemitism_Update_2010.pdf

Дані, які наведені в тематичній доповіді 2: мусульмани. Програма досліджень становища меншин та дискримінації в Європейському Союзі (EU-MIDIS), 2010

http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/EU-MIDIS_MUSLIMS_EN.pdf

3. Інші міжнародні організації

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Бюро демократичних інституцій і прав людини (БДІПЛ). Річний звіт за 2009 рік: “Злочини на ґрунті ненависті в регіоні ОБСЄ: інциденти та відповіді”, 2010

<http://www.osce.org/odihr/73636>

Тематичні рекомендації за 1996–2008 роки. Верховний комісар у справах національних меншин, ОБСЄ, 2010

<http://www.osce.org/hcnm/74509?download=true>

Поліція і роми та синті: формування довіри і взаєморозуміння. Серія публікацій Відділу Секретаріату ОБСЄ зі стратегічних питань поліцейської діяльності (SPMU Publication Series), Том 9, ОБСЄ, 2010

<http://www.osce.org/odihr/67843>

Міжнародна організація з міграції (МОМ) – Звіт “Всесвітня міграція–2010. Майбутнє міграції: створення потенціалу для змін”, 2010

http://publications.iom.int/bookstore/free/WMR_2010_ENGLISH.pdf

Міжнародна організація з міграції – Незалежна мережа трудової міграції та експерти з питань інтеграції: міграція, зайнятість та політика ринку праці в сфері інтеграції в Європейському Союзі, 2000–2009

<http://labourmigration.eu/research/report/13-migration-employment-and-the-outcomes-of-labour-market-integration-policies-in-the-european-union>

Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – Тенденції міжнародної міграції, 2010

http://www.oecd.org/document/41/0,3343,en_2649_33931_45591593_1_1_1_1,00.html

Доповідь БДІПЛ/ОБСЄ “Нетерпимість і дискримінація проти християн: відчуження, маргіналізація і відмова в правах”, 2009

<http://www.osce.org/odihr/40543>

Альянс цивілізацій ООН (United Nations Alliance of Civilizations), Доповідь Групи високого рівня, Нью-Йорк, 2006

http://www.unaoc.org/repository/HLG_Report.pdf

Рекомендації з питань поліційної діяльності в багатонаціональному суспільстві, Управління Верховного комісара у справах національних меншин, ОБСЄ, 2006

<http://www.osce.org/hcnm/18018>

4. Інші публікації

Стан світових меншин і корінних народів на 2010 рік. Міжнародна група з прав меншин (Minority Rights Group International), 2010

<http://www.minorityrights.org/download.php?id=840>

Упередження щодо євреїв і мусульман у Європі зростає. Звіт американського інституту дослідження громадської думки Pew Research Center у рамках проекту “Pew Global Attitudes Project”, 2008

<http://pewglobal.org/files/pdf/262.pdf>

Сприйняття злочинності й віктимізації в Європі: чи має значення імміграція? Аналітичний центр Centro Studi Economici Antonveneta (Італія), 2011

http://www.csea.decon.unipd.it/download/projects/immigration/CSEA_2011_004_Nunziata.pdf

Мусульмани в Європі: доповідь з 11 міст ЄС, Open Society Foundations, 2010

http://soros.org/initiatives/home/articles_publications/publications/muslims-europe-20091215

Боротьба з расистською злочинністю та насильством: свідчення й стратегії захисту. Європейська мережа організацій проти расизму (European Network Against Racism) та Рада у справах етнічних меншин Північної Ірландії (NICEM), 2009

http://cms.horus.be/files/99935/MediaArchive/pdf/AdvocacyBooklet_EN_lowres.pdf

Fitzgerald, J., K. A. Curtis, and C. L. Corliss, “Anxious Publics: Worries over crime and immigration” in Proceedings of the Annual Meeting of the International Society for Political Psychology, Dublin, Trinity College, 2009

Палата лордів: Економічні наслідки імміграції. – Палата лордів, 2008

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld200708/ldselect/ldconaf/82/82.pdf>

Sussmuth R., Structuring immigration, fostering integration, Independent Commission on Migration to Germany, Berlin, 2001

http://www.bmi.bund.de/SharedDocs/Downloads/EN/Broschueren/Structuring_Immigration_-_Fostering_Id_14625_en.pdf?__blob=publicationFile

Міжнародна мережа проти кіберненависті (International Network Against Cyber Hate). Звіт за 2010 рік

http://www.inach.net/INACH_report_2010.pdf

Роми в Італії: брифінг для Європейської комісії. Фундація “Відкрите суспільство”, 2010

<http://soros.org/initiatives/justice/litigation/ec-v-italy-20100910/memorandum-italy-ec-20101018.pdf>

Ashutosh Varshney, *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India*, Yale University Press, 2002 and 2003

Gianni Betto, *L'immagine dell'immigrato attraverso i media italiani*, 2010

M. J. Campion, "Look Who's Talking" – Cultural Diversity, Public Service Broadcasting and the National Conversation, Nuffield College Oxford, 2005

<http://www.nuffield.ox.ac.uk/guardian/lookwhostalking.pdf>

A. Altikriti and A. Faliq, *Islamophobia and anti-muslim harted: causes & remedies*, Cordoba Foundation, 2010

http://www.thecordobafoundation.com/attach/ARCHES_Vol%204_Edition%207.PDF

Додаток 4: Члени Групи

Йошка Фішер (голова)

Йозеф Мартін (“Йошка”) Фішер – німецький політик, член Альянсу “Союз 90/Зелені”, міністр закордонних справ і віцеканцлер Німеччини в період між 1998 і 2005 роками.

Емма Боніно

Емма Боніно – віце-президент Сенату Італії, колишній Міністр з питань міжнародної торгівлі та європейських справ. 1994–1999 – комісар ЄС із гуманітарної допомоги, рибного господарства, споживчої політики, захисту прав споживачів у сфері охорони здоров’я та безпеки харчових продуктів.

Тімоті Гартон Еш

Тімоті Гартон Еш – професор з європейських досліджень Оксфордського університету. Автор дев’яти книг, присвячених “історії новітнього часу”, які змальовують трансформаційні процеси в Європі впродовж останніх 40 років. Його щотижнева колонка в британській газеті “Guardian” широко передруковується по всьому континенту.

Мартен Ірш

Мартен Ірш – колишній Верховний комісар Франції у справах молоді та боротьби з бідністю. Сьогодні – президент Агентства цивільної служби (Civil Service Agency). Також колишній президент асоціації Emmaus France (Emmaus – міжнародний благодійний рух, який заснував 1949 року у Франції священик Аббе П’єр для боротьби з бідністю і безпритульністю. – Прим. упоряд.).

Данута Гюбнер

Данута Гюбнер – польський економіст, академік і політик. Раніше обіймала посади міністра з європейських справ Польщі та комісара ЄС із регіональної політики. Від 2009 року – член Європейського парламенту.

Айше Кадіоглу

Айше Кадіоглу – професор політичних наук Стамбульського університету Sabanci. 2009–2010 навчальний рік як стипендіат цього університету провела в Оксфордському університеті, має ступінь доктора політології в Бостонському університеті (1990) і ступінь магістра з міжнародних відносин в університеті Чикаго (1984).

Соня Ліхт

Соня Ліхт – всесвітньо відомий соціолог, борець за права людини і політичний діяч. Вона зробила вагомий внесок у югославський дисидентський рух кінця 1960-х, а через два десятиліття заснувала багато місцевих і міжнародних неурядових організацій, у тому числі декілька жіночих організацій.

Владімір Лукін

Владімір Лукін – уповноважений з прав людини Російської Федерації від 2004 року, а також президент Параолімпійського комітету Росії. Владімір Лукін – випускник історичного факультету Московського державного педагогічного університету, також має вчений ступінь у галузі природничих наук. Тривалий час працював як дослідник.

Хав'єр Солана

Хав'єр Солана Мадар'яга – іспанський фізик і політик-соціаліст. Обіймав кілька керівних посад в уряді Іспанії (міністр культури, міністр освіти і науки, міністр закордонних справ). Колишній Генеральний секретар НАТО і Ради Європейського Союзу. Хав'єр Солана був першим Високим представником ЄС із питань зовнішньої політики й політики безпеки.

Едвард Мортімер (доповідач)

Едвард Мортімер – англійський письменник і журналіст. Сьогодні – старший віце-президент і головний співробітник у програмах Глобального семінару в Зальцбурзі (Salzburg Global Seminar). У 2001-2006 роках обіймав посаду директора з комунікацій у Канцелярії Генерального секретаря ООН Кофі Аннана.

Співробітники Ради Європи, які надавали допомогу в підготовці доповіді

Генеральний директорат із демократії та політичних справ:
Пйотр Світалський (директор з планування політики); **Мехді Ремілі**; **Ребекка Скейф**; **Джейн Вуді**; **Дем'ян Подольський**; **Анна Долгіх**

Директорат з комунікацій: **Даніель Хольтген** (Директор)

**Жити разом: поєднання різноманіття і
свободи в Європі ХХІ століття**

переклад з англійської

Ганни Лелів, Михайла М. Комарницького, Галини Сташків

Редактор

Ірина Новіцька

Художньо-технічний редактор

Анна Ладик

Верстка

Андрія Василіва

Коректор

Катерина Стецюк

Видавництво «Літопис»

вул. Костюшка, 2,

79000 м. Львів

тел./факс (032) 2721571

litopys@ukr.net

www.litopys.lviv.ua

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ДК №426 від 19.04.2001

Здано на складання 01.08.11

Підп. до друку 25.08.11

Формат 60x90 ¹/₁₆

Гарнітура Times New Roman

Папір офсетний

Офсетний друк